

Programi

Konferenca rajonale

“Liberalizimi i tregut të sigurimeve në kontekstin e politikave dhe të legjislacionit të BE-së”

Organizator: Universiteti i Shkencave Organizative

“Pjetër Budi”

Fakulteti i Sigurimeve, Prishtinë

Data: 4 Maj, 2009

Ora: 10:00

Vendi: Biblioteka e Universitetit "Pjetër Budi", Prishtinë

09:45 -09:55 Kafja e mëngjesit

09:55-10:00 Hapja e konferencës

*MSc. Evliana Berani, Prodekane për Politikën
Zhvillimore dhe Marrëdhëniet
Ndërkombëtare, Universiteti i Shkencave
Organizative, Institutipër Studime "Pjetër
Budi", Prishtinë*

Sesioni i panelistëve

10:00-10:10 Fjala përshëndetëse

Prof.Dr.Sofronija Miladinovski, Rektor i
Unversitetit "Pjetër Budi"

10:10 -10:25 MSc. Ibish Mazreku, Profesor në Universitetin
"Pjetër Budi"

10:25-10:40 Hrvoje Paukovic, Drejtor gjeneral i Byrosë
kroate të Sigurimeve, Kroaci

10:40-10:55 MSc.Violanda Theodhori, Drejtore e
Departamentit të Çështjeve Juridike,
Autoriteti i Mbikëqyrjes Financiare, Shqipëri

10:55- 11:10 Prof. Trajce Latinovski, Drejtor gjeneral i
Kompanisë "Vardar Osiguranje", Maqedoni

11:10 -11:25 Fatmir Gashi, Kryetar i Bordit të Kosovës për
Standardet e Raportimit Financiar pranë
Ministrit të Ekonomisë dhe Financave

11:25 -11:40 MSc.Hashim Rexhepi, Guvernator i Bankës Qendrore, Kosovë

11:40 -11:55 Pushimi i kafes

11:55- 12:40 Debat

Seanca përfundimtare

12:40-12:55 Përmbyllja dhe konkluzionet

Prof.Dr.Klime Poposki, Universiteti "Shën Klementi" Ohër, Maqedoni

Të nderuar miq!

Mirë se erdhët në konferencën e parë rajonale “Liberalizimi i tregut të sigurimeve në kontest të politikave dhe legjislacionit të Bashkimit Evropian”.

Kam kënaqësi të veçantë që në këtë konferencë nga katër shtete, ky universitet ka arritur që t’i grumbullojë, nëse mund të them, “mendjet” më të ndritura nga fusha e shkencave të sigurimeve, që të japin kontributin e tyre dhe me këtë të arsyetojnë drejtimin për çka fusha e sigurimeve sot në botë mbijeton në një formë të zhvillimit, e cila është bërë domosdoshmëri.

Veçanërisht për mysafirët tanë, ky universitet është i ri dhe me rritjen e tij katërvjeçare, sot paraqet një shtyllë të kësaj shkence, si dhe të shkencave të turizmit, doganës dhe resurseve njerëzore, si dhe hotelierisë dhe gjithçka që në mënyrë të drejtpërdrejtë apo në mënyrë indirekte është e lidhur me atë për të cilën ne do të flasim sot.

Në të vërtetë, sot gjendemi në një situatë botërore, në të cilën ndoshta çdo përparim pozitiv është i mirëseardhur, prandaj edhe kësaj radhe ju do të shfaqni fakte, argumente dhe sugjerime, do të bëni një shërbim individual, që t’i japim edhe një impuls pozitiv institucioneve shtetërore dhe subjekteve meritore në gjetjen e zgjidhjeve adekuate, për tejkalimin e këtyre vështirësive apo krizën botërore, e cila është shfaqur në këtë periudhë kohore.

Unë, në emër të organizatorit, së pari ju falënderoj për kohën që e keni gjetur për pjesëmarrjen në këtë konferencë rajonale, duke ju falënderuar për mundin të cilin e ofroni, dhe njëherit ju dëshiroj punë të suksesshme, për çka besoj se atë që ne, si universitet, do të bëjmë, do të shkojë në veshin e publikut të gjerë. Nëse nuk mundemi në mënyrë të drejtpërdrejtë të ndikojmë, atëherë mundemi të stimulojmë, të sfidojmë dhe me këtë sigurisht diku do t’i nxisim mekanizmat e prapambetura për të cilën na nevojitet njohuri më e gjerë nga fusha e praktikës dhe shkencës.

Prandaj, kontributi ynë le të jetë një kontribut për zhvillimin e gjithëmbarshtëm dhe në fund le të jetë një kontribut, i cili do të ndërtojë marrëdhënie të mira dhe të afërta dhe të trasojë të ardhmen tonë. Për këtë ju dëshiroj sukses edhe më të madh në këtë konferencë rajonale.

Prof.Dr.Sofronija Miladinovski, Rektor i Universitetit “Pjetër Budi”

PANELISTËT

MSc. Ibish Mazreku (Punim i dërguar paraprakisht, i prezentuar në Konferencë)

LIBERALIZIMI I TREGUT TË SIGURIMEVE - SFIDË PËR VENDET NË TRANZICION

A b s t r a k t

Liberalizimi është ndër temat, që ka një histori në vete dhe ka të bëjë më një kohë prej disa dekadave. Kosova, gjegjësisht industria e sigurimeve në Kosovë, ka filluar të mendojë në lidhje me tendencën që të jetë në hap me kohën dhe njëkohësisht të përcjellë të gjitha përvojat dhe zhvillimet e shumë vendeve që na rrethojnë. Kjo tendencë është pjesë e orientimit si shoqëri që të harmonizojë legjislacionin e saj me atë të BE-së. Kosova ka filluar me ndryshime para një viti, me zbatimin e liberalizimit të kontrolluar, për të cilin proces ka një kohë që po bisedohet në lidhje me hapat që do të duhej të ndërmerren në të ardhmen.

Kosova do të finalizojë këtë proces në harmoni me interesat e industrisë dhe me praktikatat më të mira të zbatuara deri më tani nga industritë e zhvilluara sidomos ato evropiane.

Liberalizimi si proces

Liberalizimi është pjesë përbërëse e të gjitha ndryshimeve në disa dekada të fundit. Këtu do të përmendim liberalizimin e tregëtisë, lëvizjes së lirë të njerëzve, ndërsa pjesë përbërëse në këto ndryshime ishte edhe sektori financiar.

Kur flasim për liberalizimin e sektorit financiar kemi të bëjmë me koncepte, tregje dhe filozofi të ndryshme si brenda një kontinenti ashtu edhe në kontinente të ndryshme. Liberalizimi si koncept në industrinë e sigurimeve ka për qëllim mundësimin e operimit të kompanive të jashtme në tregjet vendore, pa kurrfarë pengesash apo limitesh nga autoritetet e brendshme.

Në industritë e vendeve të ndryshme kishte barriera dhe pengesa të ndryshme të hyrjes së kompanive të jashtme në industritë lokale. Ato pengesa dhe barriera paraqiteshin përmes mosmundësimit të hyrjes në tregjet vendore të vendeve përkatëse, pastaj asaj të kufizimit të pjesëmarrjes në pronësi deri në një limit të caktuar.

Në shumë ekonomi sidomos ato të mbyllura apo ekonomive që i përkisnin një sistemi jobashkëkohor, pronësia ishte vetëm shtetërore dhe shteti kishte interesa për të kontrolluar sektorin e sigurimeve, si pjesë përbërëse e sektorit financiar, të cilat për shtetin ishin të një rëndësie të veçantë.

Duke parë presionin e globalizimit në përgjithësi edhe ky sektor nuk kishte mbetur pa u përfshirë në negociata, të cilat zhvilloheshin në mes tregjeve të SHBA, BE, Japonisë apo tregut aziatik. Këto negociata zhvilloheshin edhe nëpërmes organizatave të ndryshme si GATT pastaj OBT etj.

Organizata më e zëshme dhe më aktive në liberalizimin e sektorit financiar, sidomos atij të sigurimeve, ishte Organizata Botërore e Tregtisë (OBT).

Por, për vendin tonë është shumë me rëndësi procesi i liberalizimit në vendet e Bashkimit Evropian. Procesi i liberalizimit në BE ishte shumë aktiv sidomos pas gjeneratës së tretë të Direktivave Evropiane.

Liberalizimi dhe Bashkimi Evropian

Për të sqaruar më mirë ne do të bëjme një përshkrim të shkurtër të tërë procesit të liberalizimit deri te finalizimi i rregullativës që e rregullon këtë çështje.

Bashkimi Evropian kishte punuar shumë dekada në krijimin e tregut unik të sigurimeve (single insurance market), ku kishte ndërmarrë shumë aktivitete politike, ekonomike dhe juridike për të rumbullaksuar këtë projekt.

Gjatë këtij procesi, BE-ja kishte krijuar apo nxjerrë direktiva të ndryshme, që njihen si gjenerata të direktivave ku në tërësi njihen si tri gjenerata të direktivave:

1. Gjenerata e parë e direktivave të sigurimeve apo hapi i parë drejtë liberalizimit të industrisë së sigurimeve.
2. Gjenerata e dytë e direktivave të sigurimeve, e cila njihet si liri e limituar e lëvizjes së shërbimeve.
3. Gjenerata e tretë e direktivave evropiane apo krijimi i tregut unik të sigurimeve (SIM).

Në të gjitha këto faza të krijimit të këtyre direktivave qëllimi ka qenë që të minimizohet ndërhyrja e shtetit në industrinë e sigurimeve, e cila ndërhyrje bëhej përmes ndërhyrjes apo rregullimit përmes kufizimeve të ndryshme të aktivitetetve të caktuara. Ky qëllim ishte që nga rregullimi të kalohej në derregullim si proces drejtë liberalizimit të tregut të sigurimeve.

Me rregullim (regulation) kuptojmë që shteti përmes akteve të caktuara ligjore kufizon konkurrencën e lirë apo orienton aktivitete të caktuara të kompanive të sigurimeve, ndërsa derregullim (deregulation) nënkupton të kundërtën e rregullimit, ku ndërhyrja e shtetit

(organit rregullator dhe mbikqyres) është minimale dhe krijon hapësirë adekuate për konkurrencë të lirë dhe si rezultat të derregullimit vijmë deri te liberalizimi.

Gjatë negociatave dhe udhëheqjes së këtij projekti shumë vende kanë pasur opinione të ndryshme në lidhje me rëndësinë e zbatimit të liberalizimit. Shumë shtete ishin kundër këtij projekti, sepse mendonin që përmes zbatimit të këtij projekti kompanitë vendore do të ishin në disfavor në krahasim me fuqinë e kompanive të jashtme, si në ofrimin e produkteve kualitative gjithashtu edhe në aspektin e fuqisë financiare.

Procesi i zbatimit të këtij projekti është imperativ i kohës dhe secili vend është i interesuar të zbatojë këtë projekt në tërësi apo gradualisht.

Efektet e liberalizimit në secilin vend do të reflektoheshin në:

- Rritjen e prezencës së kompanive të huaja në industrinë vendore.
- Llojlojshmëri dhe produkte të reja të sigurimeve.
- plotësimi më i mirë i nevojave të klientelës.
- Kualitet më të madh të shërbimeve.
- Sjellja e eksperiencës dhe dijes në tregun vendor (know hoë)
- Liberalizimi i politikave të investimeve.
- Aktivitetet të tjera varësisht nga specifikat e tregut

Liberalizimi i tregut të sigurimeve në Kosovë

Liberalizimi i tregut të sigurimeve ishte njëri ndër prioritetet e Bankës Qendrore të Kosovës, për shkak të synimeve të Kosovës drejtë harmonizimit të legjislacionit të saj me direktivat evropiane.

Shkak tjetër ishte edhe përcjellja e trendeve në industrinë e sigurimeve si në rajon ashtu edhe më gjerë. Të gjitha këto ndryshime shtyn autoritetet në Kosovë të marrin hapat konkret drejt liberalizimit.

Karakteristikë e liberalizimit në Kosovë është liberalizimi i TPL-së, sepse industria e sigurimeve në Kosovë është treg i hapur, ku nuk ka kurrfarë kufizimesh në strukturën e pronësisë së kompanive, si dhe nuk ka kufizime tjera, të cilat në një mënyrë apo tjetër do të favorizonin kompanitë vendore në krahasim me kompanitë e jashtme.

Në industrinë e sigurimeve mund të operojnë edhe operatorë të jashtëm, ndërsa stuktura e pronësisë brenda një kompanie nuk ka kurrfarë limiti në relacion pronar të brendshëm apo të jashtëm. Sa i përket investimeve, në bazë të rregullativës në fuqi, ato janë të liberalizuara, sepse çdo kompani mund të investojë varësisht politikave dhe filozofisë së investimit të saj.

Kufizimet në relacion me risiguruesin kanë të bëjnë me nivelin e mbajtjes së rrezikut jo në cedimin e detyrueshëm në tregun e brendshëm, siç është rasti me vende të ndryshme, ku imponojnë kompanitë vendore dhe të jashtme të cedojnë nivel të caktuar në kompani risiguruese vendore.

Në Kosovë çdo kompani do të jetë e obliguar të cedojë çdo risk, i cili kalon shumat e 10 për qind të kapitalit plus/minus fitimi apo humbja. Ky kufizim bëhet për shkak të kapaciteteve të kompanive për të përballuar risqe më të mëdha se sa kjo vlerë.

Modeli i liberalizimit të TPL-së në Kosovë

BQK kishte studiuar përvojat e Greqisë në liberalizimin e tregut të saj dhe përvojat aktuale të tregut kroat, atijslloven etj., dhe në fund kishte krijuar një model adekuat, i cili njihej si Liberalizim i kontrolluar, që do të ishte adekuat dhe i përshtatshëm për zbatim, duke mos krijuar parakushtet për një dështim të industrisë së sigurimeve.

Ky model quhej i kontrolluar me vetë faktin që Riskun Sigurues e caktonte BQK si masë mbrojtëse nga qasja e gabuar e kompanive drejtë tendencës së zvogëlimit të çmimeve, kjo masë ishte nga friga që do të shkakëtohej kaos sikur në liberalizimin e tregut grek të industrisë së sigurimeve, ku kompanitë nga qasja e tyre drejtë uljes së çmimeve me synim përfitimi të një mase më të madhe të tregut të sigurimeve.

Ky model bazohej në formulën:

$RS+SHO+Pr+Tatimi (7 \text{ për qind})+TVSH(15 \text{ për qind})= \text{Primi}$

Risku sigurues caktohej nga BQK si vlerë e 65 për qind të neto tarifave paraprake të caktuara nga BQK, ndërsa Shpenzimet Operative (SHO) do të duhej të paraqiteshin real në aktivitetet e kompanisë. Shkalla e profitit do të duhej të paraqitej real me qëllimet e menaxhmentit të kompanisë, kurse kategoritë e tatimeve janë pjesë përbërëse të përcaktuara nga shteti.

Qëllimi kyç në modelimin e kësaj formule ishte që përmes riskut sigurues të caktohej një nivel minimal, ku kompanitë do të duhej të ndërtonin primin e tyre në njërin anë si dhe presioni që kompanitë përmes kësaj formule të bëhet presion në zvogëlimin e shpenzimeve të tepërta operative.

Fillimi i zbatimit kishte pengesa dhe shtyerje për shkak të shumë faktorëve teknikë të kompanive. Ky proces filloi me dy muaj vonesë, ku kompanitë kishin prezentuar tarifatat e tyre, të cilat dallonin në një shkallë të madhe, ngase kishte kompani që kishte propozuar tarifatat deri në nivelin – 20 për qind në krahasim me tarifatat paraprake të caktuara nga autoriteti deri në nivelin +10 për qind në krahasim me tarifatat paraprake.

Kjo diferencë shkakëtoi shumë pakënaqësi, të cilat në një mënyrë e cenonin aktivitetin e tyre sigurues për një periudhë të caktuar, sepse kompanitë kishin të drejtën që brenda vitit dy herë të propozonin ndryshimin e tarifave. Tarifatat ishin të kontrolluara edhe nga aktuarët e kompanive, që duhej të siguronin tarifatat adekuate të kompanisë përkatëse.

Duke analizuar këto lëvizje jemi në dyshim që aktuarët e kompanive nuk janë bazuar në metodologji adekuate të verifikimit të tarifave, sepse supozohej që presioni i

menaxhmenteve ishte të përcaktoheshin tarifa të tilla, të cilat do të ishin konkurrentë në treg dhe përmes saj të përfitonin klientelë të re.

Kjo politikë e disa menaxhmenteve ishte shumë shkurtëpamëse dhe impononte edhe kompanitë tjera të vepronin në drejtimin e njëjtë. Aktuarët do të duhej të verifikonin se tarifatat e propozuara, të bazuara në formulën e caktuar nga BQK, a janë të mjaftueshme dhe adekuate.

Liberalizimi i kontrolluar në Kosovë ka kaluar një vit. Ky projekt ishte i përkohshëm dhe pas një periudhe prej 6 deri 12 muaj do të duhej kaluar në liberalizim të plotë.

Parashtrohet pyetja a do të duhej të kalonim në liberalizimin e plotë, ku kompanitë do të ishin të lira në përcaktimin e tarifave të tyre, duke u bazuar në vlerësimet dhe kalkulimet e aktuarëve të certifikuar.

Për të vazhduar më tutje, industria e sigurimeve në Kosovë ka disa rrugë që mund të ndjek :

1. Të kthehet në sistemin e vjetër, që nënkupton që tarifatat të përcaktohen nga Rregullatori.
2. Të vazhdohet me liberalizimin e kontrolluar edhe për një periudhë të caktuar.
3. Të kalohet në liberalizim të plotë.

Opsioni i parë nuk do të kishte me qenë adekuat dhe i aplikueshëm, për arsye se rregullatori nuk do të bënte hap prapa, sepse të gjitha trendet janë në atë drejtim, që sektori i sigurimeve duhet të ecë drejtë rrugës së liberalizimit në njërën anë, ndërsa në anën tjetër ndoshta kjo qasje mund të bie ndesh me Ligjin mbi konkurrencën në Kosovë.

Opsioni i dytë është më i preferuar edhe për një periudhë të caktuar me vetë faktin që kompanitë me këtë qasje dhe tendencë të zbritjes së tarifave pa asnjë kalkulim të mirëfilltë dhe limiti minimal, i caktuar përmes riskut sigures, do të krijonin një bazë solide, që procesi mos të degradojë. Mirëpo, për të forcuar liberalizimin e kontrolluar apo tërë procesin ndoshta rregullatori do të duhej që të analizojë një vit të liberalizimit të kontrolluar dhe të krahasojë apo analizojë një element kyç nga formula e liberalizimit të kontrolluar gjegjësisht kategorinë e shpenzimeve operative (SHO).

Pse do të duhej të bëhej kjo, me të vetmen arsye që kompanitë, përmes zvogëlimit të koeficientit të pjesëmarrjes së SHO, në primin e propozuar dhe aprovuar, të ulë primet për të qenë me çmime më të favorshme se sa konkurrenca. Qëllimi i pranimit nga ana e Rregullatorit ka qenë që në një mënyrë të bëjë presion në kompanitë e sigurimeve, që të zvogëlojnë shpenzimet reale.

Pasi të krahasohet koeficienti i këtyre shpenzimeve edhe pas një viti dhe nëse konstatohet që realisht nuk ka pasur kurrfarë tendence të zbritjes dhe nëse SHO kanë mbetur në një nivel të njëjtë apo kanë pasur tendencë të rritjes parashtrohet pyetja se cila ka qenë arsyeja e propozimit të SHO me një koeficient më të vogël se sa shpenzimet operative nga pasqyrat financiare, të cilat konsiderohen reale.

Çfarë masash do të duhej të ndërmerre Rregullatori në lidhje me këtë çështje:

1. Të anulohet tarifat e aprovuara dhe kalimi në tarifa paraprake.
  2. Të kërkojë nga aktuari që profesionalisht të bëjë kalkulimin e tarfiave dhe njëkohësisht të verifikohet nga aktuari i Rregullatorit.
- Hapi i ndërmarrë nga autoriteti, pika e parë, nuk do të kishte qasje logjike, ndërsa nga pika e dytë autoriteti, nëse vjen në përfundim që vlerësimet e aktuarit kompanisë nuk janë të qëndrueshme, duhet të ndërmarrë masa të ashpra ndaj aktuarit dhe kompanisë, duke mos pranuar asnjë vlerësim në të ardhmen në lidhje me vlerësimet aktuariale.

Nëse nuk do të ndërmerrej një masë e tillë nga rregullatori do të vihej në rrezik tërë procesi (liberalizimi i kontrolluar) në njërin anë, si dhe do ta rrezikonte industrinë, që përmes tarifave jo adekuate të krijohen dubioza përmes vështirësimit të fuqisë financiare apo edhe përmes falimentimit të kompanive, që do të ishte çmim që do të duhej të paguhej nga industria.

Tarifat joadekuate do të krijojnë vështirësi në pagesën e obligimeve, që rrjedhin nga kërkesat për dëme. Kompanitë, duke u ballafaquar me këtë problem, do të mundohen që përmes shtyerjes së pagesave të dëmeve të fitojnë në kohë në njërin anë, ndërsa në anën tjetër do të mundoheshin që të bëjnë kalkulim jo real të rezervave teknike, si dhe mosraportimin e dëmeve reale në numër dhe vlerë.

Me paraqitjen e këtij problemi kompania do të duhej të ballafaqohej me masat drastike nga autoriteti, i cili nënkupton falimentimin apo shtimin e kapitalit nga pronarët e kompanive.

Është shumë me rëndësi të parashtrohet pyetja se deri kur kompanitë do të mund të operonin në këtë mënyrë, që nënkupton se mashtrojnë veten për një ditë më të mirë. Pyetja tjetër shumë me rëndësi është që menaxhmentet a kanë qasje apo informata në lidhje me trendin e lëvizjes së tyre dhe a kanë ndonjë plan rehabilitues në momentin e ballafaqimit me problemin.

Sipas parashikimeve të mia, kjo gjendje mund të zgjasë deri në fund të vitit dhe pasojat do të paraqiteshin tek mbas pranimin të pasqyrave financiare të vitit 2009, të cilat kompani, sipas ligjit, duhet të kenë deri në fund të prillit të vitit vijues.

Opsioni i tretë është ende heret të aplikohet, sepse kompanitë do të duhej të shëronin dubiozat aktuale, në mënyrë që të kalohet në liberalizim të plotë të TPL-së. Kjo do të duhej të planifikohet, që zbatimit i liberalizimit të plotë do të duhej të fillonte diku në janar 2011.

Parashtrohet pyetja se pse në vitin 2011? Përgjigja është sepse në mes të vitit 2010 kompanitë do të kuptonin pozicionin real të tyre financiar dhe pasi Rregullatori të ketë këto informata do të duhej të përgatitë industrinë hap pas hapi për të zbatuar në tërësi liberalizimin e plotë.

Cilat do të ishin ndoshta hapat e Rregullatorit për të përgatitur industrinë në të ardhmen për të qenë në hap me kërkesat e procesit në tërësi:

- Hapi i parë, siç e cekëm më lartë, është vlerësimi i vlerësimeve aktuariale për produktin e TPL-së nga aktuari i kompanisë dhe ndërmarrja e masave drastike ndaj atyre që nuk janë bazuar në metodat aktuariale të vlerësimit adekuat të tarifave.
- Rivlerësimi i tarifave për të gjitha produktet jo- TPL, të cilat, sipas infomatave në treg, janë të caktuara sipas ndonjë shablloni të kopjuar dhe të cilat nuk kanë ndonjë mbështetje reale në aktuaristikë.
- Të ndërmerren masa direkte te top menaxhmenti i kompanive, të cilat nuk kanë njohuri në lidhje me menaxhimin adekuat të kompanisë, të bazuar në praktikën me të mira, sepse gjeneratori i të gjitha këtyre dobësive dhe dubiozave lind nga top menaxhmentet e jopërgjegjshëm, ku në të shumtën e rasteve nuk bëjnë me dije me gjendjen reale as bordet e tyre as pronarët e tyre.
- Analizimi i mënyrës së menaxhimit të risqeve në tërësi dhe mënyra e cedimit të risqeve te risiguresit, sipas ligjit në fuqi. Kontratat e risigurimit në të shumtën e rasteve paraqesin një tendencë vetëm të plotësimit të formës, që nënkupton tendencë për të plotësuar kërkesat ligjore pa analizuar mënyrën e bashkëpunimit me risiguresit etj.
- Aktivitetet tjera, të cilat do të ishin me interes për të rregulluar tregun në tërësi, mënyrën e menaxhimit nga stafi i përgjegjshëm dhe profesional, ku kjo do të ishte specifike e kompanive në veçanti, sepse secila kompani ka specifikat e veta, që bënë për t'u dalluar nga konkurrenca tjetër, si në aspektin pozitiv ashtu edhe në atë negativ.

Konkluzion

Industritë e sigurimeve në vendet e zhvilluar dhe ato në zhvillim po kalojnë nga një formë e rregulluar në ato të derregulluar, që nënkupton në tregje të liberalizuara. Duke përcjellur këto ndryshime edhe industria e sigurimeve në Kosovë është orientuar për të qenë pjesë e botës së zhvilluar dhe të jetë në hap me kohën. Duke përcjellur këto ndryshime, Kosova para një viti ka filluar procesin e liberalizimit të sektorit të sigurimeve. Kosova është në një fazë, e cila duhet të vendosë në lidhje me rrugën, që do të ndjekë në lidhje me liberalizimin e industrisë në tërësi.

Duke përcjellur të gjitha këto ndryshime, Rregullatori në Kosovë do të duhet të ndërmerre disa hapa drejt finalizimit të këtij procesi, në një kohe jo shumë të shkurtër.

Hapat nga Autoriteti do të duhet të vendosin:

- Duke analizuar detajisht industrinë dhe procesin e deritanishëm do të vendosë që industria të shkojë drejt kthimit mbrapa në sistemin që kemi lënë pas.
- Do të përcillet dhe modifikohet ky proces pra liberalizimit të kontrolluar.
- Do të kalohet në liberalizim të plotë.

Literatura

1. Maciej Sterzynski, The European Single Insurance Market: Overview and impact of the liberalization and deregulation processes
2. Jennifer M. Oetzel, Market Liberalization and Insurance Firm Performance in Emerging Markets & Developing Countries
3. Welf Werner Multilateral Insurance Liberalization, 1948-2008

4. Joseph Francois IanWooton, Market Structure, Trade Liberalization and the Gats
5. ICC, The world business organization, The liberalization of trade in insurance Services, Prepared by the Commission on Financial Services and Insurance
6. Stephen Woolcock, Liberalisation of Financial Services
7. Klime Poposki, Globalization of the Insurance Industry and Emerging Markets
8. Christian Noyer, "The Challenges of financial liberalisation for Emerging Market Economies" International Chamber of Commerce

Hrvoje Paukoviç, Drejtor gjeneral i Byrosë Kroate të Sigurimeve në Kroaci

TREGU I SIGURIMEVE NË KROACI

Para së gjithash e falënderoj organizatorin për ftesën. Më vjen mirë që jam prezent në mesin tuaj sot këtu, në këtë shoqëri të këndshme. Shpresoj se me këtë ligjëratë timen sadopak do t' i kontribuoj sqarimit të situatës, si në Kroaci, dhe ju të njiheni me përvojat pozitive dhe negative të Kroacisë dhe të shikoni se cilat nga ato do t' ju ndihmojnë dhe të cilat do të ishin të dobiprurëse për juve.

Unë jam Drejtor i Byrosë Kroate të Sigurimeve dhe Shoqatës së Siguruesve të Kroacisë, gjithashtu edhe e Byrosë së Kartelës së Gjellbërt të Kroacisë dhe Fondit Garantues të Kroacisë.

Unë do të provoj t' ua sjell disa përvoja tona, kryesisht rreth konceptit, i cili sot këtu po përmendet.

Liberalizimi i tregut

Liberalizimin e tregut e shpjegoj në dy mënyra, sikurse foli z..Mazreku mbi tri gjeneratat e urdhrave (direktivave), për lirinë e themelimit. Nëse e shohim shërbimin e futjes së lirë të kapitalit dhe nxjerrjes së lirë të atij kapitali, lirinë e realizimit të po atij kapitali, tutje derregullimin në një mënyrë të caktuar të dispozitave të formimit të lirë të tarifave, çmimeve të sigurimeve dhe ky gjithsesi është një aspekt i rëndësishëm.

Sa i përket Kroacisë, mund të them se me miratimin e Ligjit në vitin 2005, Ligjit mbi sigurimin dhe Ligjit mbi sigurimin e obligueshëm në komunikacion, do të thosha se e kemi filluar etapën e fundit të zbatimit të urdhëresave-udhëzimeve (direktivave) të Bashkësisë Evropiane (BE-së) dhe në atë drejtim konkretisht kemi hyrë në afërsi të BE-së.

Sikurse e dini ne e kemi Marrëveshjen e Stabilizim-Asocimit dhe unë shpresoj se ne do t'i përfundojmë bisedimet, ndoshta madje këtë vit. Dhe nëse i zgjidhim disa çështje kontestuese me fqinjët. Po ashtu besoj se do të hyjmë në BE, sipas disa pritjeve, në vitin 2011. Së paku kështu thonë politikat, ndërsa si do të jetë në të vërtetë do të shohim.

Sidoqoftë, në vitin 2008 ne e kemi ndërruar Ligjin mbi sigurimin. Para, një apo dy muajve e kemi ndërruar edhe Ligjin mbi sigurimin e obliguar në komunikacion. Mirëpo, kjo nuk mjafton. Në këtë pranverë përsëri do e ndërrojmë Ligjin mbi sigurimin dhe do të nxjerrim Ligj të ri mbi sigurimin.

Unë jam anëtar i Grupit Punues pranë Ministrisë së Financave, ndërsa për vjeshtë është lënë zëvendësimi i ri i Ligjit mbi sigurimin e obligueshëm në komunikacion, por nuk kemi të bëjmë me farë ndryshimesh drastike. Në të vërtetë, sa i përket zbatimit të gjithë këtyre lirive të tregut, kapitalit, nxjerrjes së fitimit, sidoqoftë këto i kemi miratuar, kështu që në raport me BE-në nuk kemi kurrfarë problemesh. Ligjet tona në atë kuptim me të vërtetë janë të harmonizuara mirë në këtë etapë të përgatitjes për t'iu bashkuar BE-së. Ajo që dikush, nëse unë e kam kuptuar drejtë, tha se është qëllim i këtij tubimi, që juve ju intereson dhe për ju është aktuale, është i ashtuquajturit liberalizim i tregut të sigurimeve të obliguara në komunikacion. E kjo është, pastaj, sidomos çështja e "NTPM"-it. Pra, nëse ju kam kuptuar drejtë, ju intereson sigurimi i obliguar në komunikacion dhe sidomos "NTPM"-i, që do të thotë sigurimi nga përgjegjësia për përdorimin e automjeteve.

Në Kroaci ekziston Ligji mbi sigurimet e obligueshme në komunikacion, i cili është aprovuar në muajin dhjetor 2005 dhe ka hyrë në fuqi më 01 janar 2006. Dikush tha se janë të obligueshme sigurimet në komunikacion, pastaj sigurimi i udhëtarëve të aeroplanëve në bartje, sigurimi i pronarëve të anijeve të vogla (pronarë të cilët i drejtojnë ato anije në lumenj, liqene dhe ne det). Sigurimi i përgjegjësive në transportin ajror të udhëtarëve dhe sigurimi më i rëndësishëm ai i sigurimit të obligueshëm nga përgjegjësia e përdorimit të automjeteve. Ligji mbi sigurimin e obligueshëm në komunikacion parasheh, po ashtu, me nenin 68 që, për të gjitha sigurimet e obligueshme, të nxirren kushte të përbashkëta, premi të përbashkëta dhe çmime të përbashkëta nëpërmjet Byros Kroate të Sigurimit.

Ky është neni 68, i cili po me të njëjtin Ligj është caktuar të përfundon të vlejë më 31 dhjetor 2007.

Pra, ne kemi pasur më 01 janar 2008 një kthesë të caktuar. Deri atëherë të gjitha shoqatat në kuadër të Zyrës Kroate të Sigurimeve kanë qenë të obligueshme të aprovojnë tarifën e përbashkëta, çmimet e përbashkëta, kushtet e përbashkëta të sigurimit dhe gjithashtu t'i aplikojnë në treg. Mirëpo, posaçërisht në kuadër të sigurimit nga përgjegjësia, më duhet të them se në tregun kroat, para të ashtuquajturit liberalizim dhe mundësimi të formimit të lirë të tarifave ka dominuar një çrregullim i vogël. Në vitin 2006, premia e jonë ka qenë rreth 330 milionë Euro, vetëm nga sigurimi i përgjegjësive së automjeteve. Do të thotë kemi pasur një shumë të çmuar të premisë. Mirëpo, ka dominuar një çrregullim në kuptimin që tarifa dhe kushtet nuk janë zbatuar sa duhet. Sidomos kjo ka të bëjë me

aplikimin e bonusit të sistemit të vogël, do të thotë sistemit, i cili e penalizon siguruesin në rast se ai shkakton një apo më tepër dëme gjatë vitit që shqyrtohet.

Kësisoj kemi ardhur në situatë që në vitin 2006, kemi pasur të gatshme 90 për qind: 10 për qind të portofolit të gjithëmbarshtëm të automjeteve dhe kemi pasur bonusin maksimal prej 50 për qind. Kjo do të thotë se të gjithë kanë paguar gjysmën e çmimit. Çfarë ka ndodhur? Ka ardhur deri te ngopja e disa garuesve në treg në kuptimin e pjesëmarrjes në treg. Disa e kanë kuptuar se më tepër nuk mund të rriten, kurse të tjerët e kanë kuptuar se munden vetëm të pësojnë. Nuk mund t'ua them emrat e atyre shoqërive/shoqatave të sigurimit, por njohësit e mirë të këtij tregu do t'i njohin dhe kuptojnë se për cilët është fjala.

Në përfundim të vitit 2006, siguruesi nënshkruajnë Marrëveshjen kontradiktore, të cilën e quajnë Marrëveshje për sanksionim më të ashpër të shitësit të sigurimeve.

Kjo është Marrëveshje me të cilën siguruesit janë ra në ujdi se nuk ka më dhënie të bonusave të rrejshëm.

Bonusin mund ta meritosh, por nuk mund ta fitosh.

Më parë ke mund që përë me ardhur në vendin e shitjes dhe ke thënë a bënë bonus prej 50 për qind dhe të janë përgjigjur se mundet.

E, atëherë kemi thënë se kështu më nuk ka me qenë. Gjegjësisht, këtë nuk kemi guxuar me e quajtur ashtu, sepse atëherë do të mund të na thonë: 'E po pse deri tash keni punuar asisoi?'. Nuk keni punuar me ligj. Por, kemi thënë: Ne do të sanksionojmë më ashpër ata që atë e bëjnë (që ashtu veprojnë). Është formuar organi ynë mbikëqyrës, i cili e ka intensifikuar mbikëqyrjen e vet.

Unë kam ardhur në Entin Kroat për Sigurime dhe kemi arritur të krijojmë një vetërregullim dhe marrëveshje, brenda Byros Kroate të Sigurimeve, që disa gjërave do të iu përmbahemi. Cili është rezultati i tërë kësaj?

Ne vetëm në vitin 2007 e kemi zbritur portofolin me 50 për qind zbritje në 73 për qind të "portofolit".

Do të thotë nga 90 në 73 atyre që kanë 50 për qind zbritje, që do të thotë se e kemi ngritur preminë për 11 për qind gjithsejt, ndërsa preminë mesatare të përgjegjësisë automobilistike e kemi ngritur për 8.5 për qind, që do të thotë rreziku i njëjtë, çmimi më i lartë dhe neve na mbeten në diskutuar më shumë për dëme. Do të thotë siguruesit vetvetes i kanë shkaktuar dëme në garën e tregut. U kuptua se ashtu më nuk shkon për shumë shkaqe.

Për shkak të organit mbikëqyrës, kjo është shumë me rëndësi. Unë përshëndes prezencën këtu të kryesuesit të organit mbikëqyrës, që është organ shumë i rëndësishëm, pa të nuk bënë. Në këtë kuptim unë mendoj se çështja e mbikëqyrjes është imperativ.

Vetërregullimi në kuadër të Shoqatë që ta kuptojmë të gjithë, njeriu i fortë i Shoqatës, i cili do t'u tregojë se ai veprim i vetërregullimit dhe zbatimi strikt i tij është interes.

Rreziku i njëjtë me më shumë para. Ky vetërregullim neve na ka mundësuar që tani kemi arritur në afro 400 milionë euro premi.

Dhe jemi përgatitur për të ashtuquajturin Liberalizim 2007. Byroja Kroate e Sigurimit e ka porositur një analizë të tregut, ku unë u rekomandoj të gjithëve, tek e ashtuquajtura HAD (“Hrvatsko aukstarsko drushtvo”), sepse unë doja të tregoj se premia e jonë, cfarëdo që ishte ajo atëherë, nuk mjafton për të mbuluar të gjitha dëmet. Nuk është, po ashtu, e mjaftueshme për të mbuluar fondet gjegjëse dhe rezervat. Ne kemi ardhur deri te llogaria që neve kuota e kombinuar na i ka zgjidhur çështjen 104...107..., varësisht se për cilën kategori të automjeteve. Atë dokument ia kemi dhënë Organit Mbikëqyrës, i cili mbajti qëndrim relativ.

Mirëpo, ai i pranoi te konstatimet e asaj analize. Dhe çka ndodhë? Në vend se më 1 janar 2008 të fillojmë rregullimin e plotë për secilin nga 14 siguruesit. Ne kemi 14 sigurime, të cilat bëjnë sigurime të obligueshme të përgjegjësishë nga përdorimi i automjeteve, që janë shumë (14 sigurime). Keni parasysh që në Slloveni janë 6. Në Serbi janë më pak se 10 sigurime, kurse te ne ka shumë dhe vazhdimisht vijnë lojtarë të ri. Kjo jep me kuptuar se njerëzit janë të interesuar për ndarjen e ëmbëlsirës prej 400 milionë eurosh. Dhe kjo është në rregull!. Mirëpo, si reagon Organi ynë Mbikëqyrës?

Duhet të dini se te ne tani nuk ka evidentues të përbashkët të tarifave, por çka thotë Ligji. Ai thotë se secila shoqatë sigurimi është e obliguar 60 ditë para zbatimit të çmimoreve të reja të jep çmimoren dhe kushtet Organit Mbikëqyrës në dorëzim, Organi Mbikëqyrës nuk është i obliguar të kontrollojë dhe të jep Lejen. Ai është i obliguar vetëm ta shikon dhe nëse nuk reagon në afat prej 60 ditësh ajo Shoqatë e Sigurimeve mund të fillojë aplikimin e asaj tarife dhe çmimorje.

Në të kundërtën, Organi Mbikëqyrës, nëse e konsideron se tarifa është në kundërshtim me Ligjin, rregullat e lëmisë së profesionit dhe parimeve të ashtuquajtura “aktuale”, atëherë Organi Mbikëqyrës mund të ndërmarrë masën e ndalimit të tarifës së tillë. Do të thotë, Ligji, Rregullat e lëmisë së profesionit dhe të ashtuquajturat parime “aktuale”. Mos më pyetni çka do të thotë kjo? Kjo do të thotë po atë që e thashë: As unë nuk e di sa çka do të thotë kjo, vetëm se në Ligji ashtu shkruan!

Do të thotë Ligji m’u ato tri gjëra i thekson. Çka ndodhë? Organi Mbikëqyrës dërgon delegacionin në Byronë Kroate të Sigurimeve, e thërrasim mbledhjen e të gjithë siguruesve në muajin e dhjetor 2007. Tre muaj para realizimit Organi Mbikëqyrës thotë: Ju mund të shkoni me çmimore të reja, me tarifa të reja, me kushte të reja, nuk ka pengesë. Nëse unë ua kthej, nëse janë në kundërshtim me ligjet, me të ashtuquajturat parime “aktuale” dhe rregullat e profesionit, ekziston mundësia që më 1 janar ju nuk do të shitni sigurime të përgjegjësishë së përdorimit të automjeteve.

Natyrisht që krijohet stagnimi. Si do të rrezikoj unë tani duke vendosur tarifën e re dhe ta dërgojë atë në Organ Mbikëqyrës? Çka nëse unë më 1 janar nuk mund të shesë përgjegjësi të automjeteve. Por, nëse e dorëzon tarifën e vjetër si tarifë tëndën, d.m.th. e përvetëson të përbashkëtën si tëndën, të cilën edhe deri tani të gjithë së bashku e kanë përdorë, atëherë sigurisht që do të shitësh edhe më 1 janar.

Unë (Organi Mbikëqyrës) sigurisht se nuk do të bëjë vërejtje. Çka ndodh? Më 01 nëntor që të gjithë (të 14 siguresit) dorëzojnë kushtet e njëjta, çmimoret e njëjta, përveçse tani secilit i shkruan titulli i firmës së vetë, ndërsa çmimet e kushtet e tjera i kanë që të gjithë të njëjta. Të gjithë shesin njëjtë!

Më 1 janar, startojmë me të vjetrën, kështu që në vend të kushteve, çmimeve e tarifave të njëjta, i kemi 14 sosh të ndryshme.

Dallimi është në të ashtuquajturën “rezhi” shtesë. Do të thotë premia funksionale është ajo që merret për mbulesë të dëmeve etj., ndërsa “rezhi shtesa”, e cila mund të varion silllet diku ndërmjet 10 e 20 për qind.

Kështu ka mundur me qenë edhe më parë. Ne hymë në vitin 2008 me tarifa dhe çmimore të njëjta, mirëpo kjo nuk mjafton. Alijans dhe Gjenarali në shkurt të 2008, pasi tani janë të sigurt se mund të punojnë me sigurimin e obliguar, thonë po shkoj ta provojmë me çmimoren e re.

Të dytë ia dorëzojnë Tarifën e re Organit Mbikëqyrës dhe pritet 30 ditë. Mirëpo, Organi ynë Mbikëqyrës nuk jep. Bëhen letërkëmbime ndërmjet Org. Mbikëqyrës dhe “Alijansës” e “Gjeneralit”. Këmbimi i shkresave zgjatë një vit dhe organi mbikëqyrës kurrë nuk e ka lejuar tarifën as çmimoren e re.

Ne edhe tani (sot) punojmë me tarifat dhe çmimore e vjetra të përbashkëta. Pse është kjo në një farë dore mirë? Të gjithë, së pakut nga përvoja, e dini: Ne e kemi organizuar një Konferencë mbi Liberalizimin e tregut në Zagreb, në vitin 2007, ku kemi dëgjuar shumë përvoja negative të disa vendeve.

Në Austri humbja në 7 vjet ishte 400 milionë euro. Mua drejtori i Shoqatës së atjeshëm (austriaku) më ka thënë se ata kur i kanë ngritur çmimet janë fundos si në “Kasko” ashtu edhe në automjete. Kur i kanë ngritur çmimet për mesatarisht 12 euro në vit kanë qenë lajmi i parë në Ditar TV. Kur njëherë fundoseni shumë vështirë ktheheni (ngjalleni).

HUO (Sigurimi i Kushtëzuar Kroat) është angazhuar të tregojë se çmimi i tanishëm i premisë në kufi nuk guxon të ulet, ndërsa disa shoqëri kanë kërkuar zvogëlim të çmimit. Mirëpo, përvoja e Austrisë tregon se po që se do t’i zvogëloni çmimet (kam frikë se kjo po ndodhë tani te ju) ose do t’ju ndodhë në të ardhmen, përqindja e pjesëmarrjes së konkurrentëve në treg mbetet njëjtë. Nuk ka përvetësim të tregut me ulje të çmimit. Të gjithë ankohen, të gjithë e kanë vështirë dhe të gjithë më pak përfitojnë, por përmasat e pjesëmarrjes në treg mbeten të njëjta. Këtu jeni më afër Greqisë dhe e dini më mirë se sa problemet kanë qenë.

Pikërisht për këto shkaqe Organi ynë Mbikëqyrës na ka dhënë vërejtje të gjithëve neve (në Kroaci) duke na thënë: Ju nuk keni të dhëna. Hartoni kushtet dhe çmimoret e reja. Organi Mbikëqyrës i ka thënë edhe Byros Kroate të Sigurimeve dhe kompanive apo shoqërive të sigurimeve filloni grumbulloni të dhënat. Ne me një shoqëri sigurimi kemi hartua projektin, kemi tubuar të dhëna e standarde që nevojiten për ta hartuar çmimoren.

Mirëpo, nëse doni të veproni në të ardhmën, nuk mundeni t'i tuboni ato të dhëna të së kaluarës, sepse ajo punë është veçanërisht e vështirë. Shoqëritë e sigurimeve këtyre gjërave edhe tentojnë t'ju ikin. Vijnë në situatë kur të mëdhenjt nuk dëshirojnë t'i ndajnë të dhënat me të vegjlit. Disa thonë unë dijtë të hartoj çmimin, të vlerësojë rrezikun, të çmojë dëmin etj.

Të mëdhenjtë thonë ti nuk dinë, ti prit! Këto na sjellin në situatë që ne jemi në aso situatë të rrezikohet të rritet sigurimi i automjeteve madje 7 për qind, mandej që edhe më tepër të na stabilizohet ai 50 për qind i atij “mokus-it”. Edhe më tutje, edhe sot, në kuadër të Burosë Kroate dhe Organit Mbikëqyrës ne gjithnjë detyrohemi t'i zbatojmë dhe fusim rend në treg. Kjo është shumë, shumë vështirë. Ne jemi tani për tani mirë pasi nuk kemi rënë. Mua një koleg nga Shoqata më tha kur e pyeta si ta pengoj në liberalizim, uljen e çmimeve dhe të mbetesh në garë? Ai m'u përgjigj: nuk mundesh asesi me e evituar, sepse ai është mekanizëm i tregut.

Unë shpresoj se te ne kjo megjithatë nuk do të ndodhë. Ne e kemi bërë një analizë të tregut. Ne nuk do ta zbresim preminë. Mirëpo, liberalizimi megjithatë nuk ka ndodhur. Organi Mbikëqyrës është pozicionuar gjithashtu mirë. Nëse don ta ndërrosh tarifën mundesh këtë ta bësh vetëm një herë në vit, sepse për t'i ndërruar përsëri duhet të kalosh një vjet përvojë. Vlerësimi kontestues, vendimi po ashtu kontestues, por ata (Organi Mbikëqyrës) asisoj janë pozicionuar. Bazat teknike ata në mënyrë laksative i kanë paracaktuar. Dhe, nga ana tjetër, neve na e kanë gjuajtur një kockë dhe na kanë thënë: “Ju nuk keni të dhëna, ju nuk keni këtë, ju nuk keni atë e atë”.

Kjo nuk është e vërtetë se kompanitë e mëdha të sigurimeve kanë të dhëna gjithsesi. Ato janë që moti në treg dhe veprojnë kohë të gjatë. Mirëpo, Organi Mbikëqyrës, nga shkak i frikës për Fondin Garantues edhe për gjithfarë arsyesh, po stopon. Fatkeqësisht, më duhet të them se nga perspektiva ime ky qëndrim i Organit Mbikëqyrës është i mirë.

Dihet se për Fondin Garantues janë si për kërthize të lidhura të gjitha kompanitë e sigurimeve. Dhe po që se një kompani shkon në likuidim ajo automatikisht e tërheq tjetrën pas veti. Atëherë, do të kishim që të gjithë probleme të mëdha, për këtë arsye kjo situatë është e mirë. Ajo që tani ka ndodhë, pa ndërlikime ndoshta në këtë temë, por dëshiroj t'ua sjell ndërmend, edhe ju ndoshta të ruheni kur një ditë do të hartoni ligjin. Neve liberalizimi na është pamundësuar nga një arsye tjetër.

Ligjvënësi e ka aprovuar Ligjin për sigurim shëndetësor dhe ka caktuar që premitë e përgjegjëseve automobilistike 10 për qind duhet të ndajnë për financimin e sistemit shëndetësor në emër të dëmeve, që i shkaktojnë të siguarit në komunikacion, që do të thotë se nëse dikush ia mëshon dikujt ai shkon në spital të shërohet.

Nuk e di si funksionon te ju. Enti ynë për Sigurim Shëndetësor ato shpenzime ia faturon kompanisë së sigurimeve. Këtë deri tani e kemi paguar. Kemi paguar 7 deri 8 milionë euro në vit. Tani në mungesë të mjeteve ligjvënësi thotë nuk mjaftojnë 7-8 milionë, m'i jep 35 milionë euro në vit. Ne jemi në shok. “Alijansa” dhe “Gjenerali” po i tërheqin çmimoret e reja. Po mundohen t'i dorëzojnë, sikurse edhe të gjithë të tjerët, t'i dorëzojnë

çmimoret e rritura për atë 10 për qind. Mirëpo, për shkak të rrethanave të caktuara objektive dhe politike siguruesit më të mëdhenj, “Kroacia Sigurimi” thotë “nuk guxoj t’i rris çmimet”.

Tani shikoni këtë situatë. Lideri i sigurimeve nuk mund të rrisë çmimin. Të gjithë vuajnë. Nuk ka mjete për të mbuluar shpenzimet. Por, tjerët luftojnë t’i rrisin çmimet për cilat shkaqe? Si do të shitësh sigurime dhe të jesh 10 për qind më i shtrenjët se “Kroacia Sigurimi”, e cila është kompani nacionale e sigurimit (lider).
Vështirë, shumë vështirë!

Dhe tani jemi në situatën e vërtetë. S’ka liberalizim të drejtë, s’ka rritje të çmimit. Presim vendimin e “Kroacia Sigurimit”, që të mundet me i rrit çmimet dhe luftojmë duke u thirrur edhe në Gjykatën Kushtetuese që ta vlerëson kushtetutshmërinë e Ligjit mbi sigurimin e obliguar shëndetësor.

Ta anulojmë atë Ligj në mënyrë që të na lejohet formimi i lirë i çmimeve. Kjo ndoshta ju duket që nuk ndërlidhet, por megjithatë ndërlidhet me diçka që është mjaft aktuale dhe shpresoj të mos ju pengon në funksionimin normal.

Ne në Byron Koate të Sigurimeve është miratuar e ashtuquajtura Rregullore për përjashtimin e përbashkët, sipas të cilës kompanitë e sigurimeve për disa gjëra lejohet të merren vesh e për disa jo. Rregulla mbi përjashtimin e përbashkët thotë se mund të nxjerrim të ashtuquajturat “kushtet, mostra për sigurim”. Janë aprovuar udhëzimet se si duhet të jenë kushtet e sigurimeve dhe të njëjtat për atë se si duhet të duken çmimoret. Krejt këtë për të provuar me e evituar në treg një sjellje amerikane e humbjes. Tani është lajmërua një fletëparaqitje anonime kundër Byros Kroate të Sigurimeve. Ka ndodhur paradoks, i cili nuk ka ndodhur më parë askund. Organi Mbikëqyrës është ngritur në mbrojtje të siguruesit.

“HAMPA” (Institucion kroat i kësaj lëmie), ka thënë se ata nuk janë marrë vesh, nuk i kemi detyrua të merren vesh, respektivisht siguruesit disi të gjithë së bashku kanë arritur marrëveshje mes veti.

Hedhet poshtë fletëparaqitja kundër Buros kroate, dhe, megjithatë, duhet rritur bazën e të dhënave, duhet me e siguruar statistikën, edhe atëherë të fillohet me liberalizimin. Dhe m’u në këtë drejtim them se mund t’ju vlen përvoja kroate. Ja , pra kjo është situata kroate!

Mendimi im personal është se këtu ka ndodh një e papritur nga Organi Mbikëqyrës dhe jemi në një pat pozicion, nga i cili nuk dimë se si të dalim.

Nga njëra anë për shkak të Entit të Sigurimit Shëndetësor na duhet ta rrisim çmimin, e nga ana tjetër disa edhe më tutje mendojnë se me segmentimin e tregut dhe rreziqeve më të mira do të arrijnë në një mënyrë të caktuar ta përvetësojnë tregun. Kjo nuk do të ndodhë!

Në këto dy vite kemi rritur preminë. Kemi rreth 1 milion e 930 mijë polica të sigurimit. Aq kemi vetura, por gjithashtu kemi ardhur në gati 400 milionë premi nga sigurimet e përgjegjësisë për automjete. Mendoj se kjo është udhërrëfyes dhe bazë e mirë për të shkuar më tutje. Ja kjo ishte përafërsisht. Unë shpresoj se kjo pjesë ishte interesante.

Ne e kemi kaluar një miliard me preminë e gjithëmbarshme dhe shkojmë tutje. Ky do të jetë vit posaçërisht i vështirë. Nuk kemi pas ndonjë rritje të veçantë. E para herë brenda gjashtë vjetëve që sigurimi jetësor është rritur më dobët se tjetra formë e sigurimit. Prandaj, them se kriza po vjen edhe në Kroaci. Unë e tregoi një anekdotë për këtë dhe them se sikurse që asgjë nuk ka sukses në Kroaci, as kriza nuk do të ketë sukses. Shpresojmë të jetë kështu.

MSc. Violanda Theodhori

(Punim i dërguar paraprakisht, i lexuar në Konferencë)

SIGURIMI I DETYRUESHËM NË SHQIPËRI DHE PËRQASJA ME LEGJISLACIONIN E BASHKIMIT EVROPIAN

“Në mes të trazirave financiare që po vazhdojnë, tregu global i risigurimeve ka qëndruar relativisht i fortë dhe elastik përkundrejt goditjeve të drejtpërdrejta të deritanishme, çfarë ka kontribuar si në stabilitetin e tregjeve globale të sigurimit, ashtu edhe në qëllimin e mbrojtjes dhe sigurisë së të siguruarve”.

Tregu i sigurimeve dhe të gjitha veprimtaritë e sigurimit, të risigurimit, ndërmjetësimit dhe operacionet, që rrjedhin nga këto veprimtari, rregullohen e mbikëqyren në Shqipëri nga Autoriteti i Mbikëqyrjes Financiare.

Autoriteti i Mbikëqyrjes Financiare ka filluar veprimtarinë në tetor të vitit 2006 , pas bashkimit të tre autoriteteve të mëparshme në fushat e sigurimeve, letrave me vlerë dhe pensioneve private suplementare.

Gjatë këtyre viteve, Autoriteti i Mbikëqyrjes Financiare ka rritur dhe forcuar pozicionin e tij në rregullimin dhe mbikëqyrjen e tregjeve financiare jo bankare, si dhe ka vazhduar të mbështesë misionin themelor të mbrojtjes së interesave të konsumatorëve dhe publikut në tërësi, të lidhur ngushtë me stabilitetin financiar të operatorëve të mbikëqyrur.

Autoriteti i ka kushtuar rëndësi të madhe dhe bashkëpunimit me institucionet ndërkombëtare financiare për ndërtimin e sistemeve bashkëkohore të rregullimit e mbikëqyrjes.

Në kuadër të këtij bashkëpunimi, si dhe të mbikëqyrjes ndërkufitare në sektorin financiar jobankar, Marrëveshja e Mirëkuptimit , lidhur midis AMF-së dhe Bankës Qendrore të Republikës së Kosovës, i shërben pikërisht shkëmbimit të përvojave të ndërsjellta.

Prioritet i të dy rregullatorëve të mësipërm mbetet përafrimi i kuadrit ligjor dhe procedurave e metodologjive të mbikëqyrjes në të dy vendet. Në Kosovë aktualisht ushtrojnë veprimtarinë tri shoqëri shqiptare të sigurimit të jojetës. Sektori i sigurimeve në Shqipëri mban peshën kryesore në tregun financiar jobankar. Në tregun e sigurimeve ushtrojnë aktivitet 10 shoqëri sigurimi, gjashtë shoqëri kanë pronësi vendase, ndërsa katër të tjerat kanë njëkohësisht pronësi vendase dhe pjesëmarrje influencuese të huaj.

Gjatë vitit 2008, numri i kontratave të sigurimit u rrit me 27 për qind. Të ardhurat nga parimet e sigurimeve arritën në rreth 7 miliardë lekë, ose 19 për qind më shumë se në vitin 2007, dhe duke u krahasuar me mesataren e vendeve në zhvillim është më e lartë (11.8 për qind). Kjo rritje ka ardhur si rezultat i rritjes së numrit të klientëve dhe tregut në tërësi, ndërsa tarifat e sigurimeve të detyrueshme nuk patën asnjë rritje, madje në sigurimin kufitar tarifat pësuan ulje në krahasim me vitin 2007.

Sigurimet e detyrueshme motorike vazhdojnë të dominojnë tregun, por struktura e produkteve është përmirësuar ndjeshëm në favor të sigurimeve vullnetare, që arritën të kenë 44 për qind të totalit të primeve, kundrejt 35 për qind që kishin në vitin 2007. Viti 2008 shënoi rritjen e pranisë së grupeve të huaja në Shqipëri, nëpërmjet rritjes së pjesëmarrjes në investimet ekzistuese.

Sfida kryesore për AMF, mbetet rritja e cilësisë së shërbimit nga shoqëritë e sigurimit kundrejt klientëve dhe publikut në tërësi.

Një nga prioritetet e punës së Autoritetit kanë qenë dhe nismat ligjore dhe projektet e ndërmarra dhe të realizuara nga Autoriteti, si projektligjet dhe aktet nënligjore, apo nxitja e produkteve të sigurimit në sektorë të rëndësishëm të ekonomisë.

Autoriteti, në kuadër të Planit Kombëtar për zbatimin e Marrëveshjes së Stabilizim-Asociimit dhe përmbushjes së detyrimeve që rrjedhin për përafrimin e legjislacionit, në të gjitha ndryshimet ligjore në sektorin financiar jobankar të propozuara apo miratuar, ka pasqyruar kërkesat e direktivave evropiane.

Një nga këto nisma është dhe ligji i ri në fushën e sigurimeve të detyrueshme, Ligji nr.10076, datë 12.02.2009 “Për sigurimin e detyrueshëm në sektorin e transportit”, i cili erdhi si nevojë e rishikimit të ligjit të mëparshëm të sigurimit të detyrueshëm të përgjegjësisë së mbajtësve të mjeteve motorike ndaj palëve të treta.

Nisma për hartimin e këtij ligji ishte rezultat i zhvillimeve në tregun e sigurimeve të detyrueshme në Shqipëri dhe tendencave ndërkombëtare të rregullimit të sigurimeve të detyrueshme. Në hartimin e ligjit ka ndihmuar edhe legjislacioni i hartuar në vitet e fundit në vendet evropiane si Kroaci, Bullgari, Itali etj., si dhe kuadri rregullator i Këshillit të Byrove. Në këtë ligj janë përfshirë kërkesat e Direktivave Evropiane, përvojat e përparuara të vendeve të tjera të rajonit, si dhe janë mbajtur në konsideratë edhe kushtet specifike të tregut shqiptar të sigurimeve.

Ligji i ri, ka zgjeruar skemën e sigurimeve të detyrueshme, ka përcaktuar procedura të shpejta dëmshpërblimi, si dhe parashikime të tjera në favor të konsumatorëve:

1. Përfshirja në skemën e sigurimeve të detyrueshme motorike të:

a) Sigurimit të pasagjerëve nga aksidentet në transportin publik:

- transportin urban, interurban dhe ndërkombëtar;
- transportin taksi;
- transportin nëpërmjet mjeteve lundruese detare, lumore dhe liqenore edhe për qëllime turistike;
- transportin nëpërmjet avionëve;
- transportin e mjeteve mbi shina dhe teleferikë

b) Sigurimit të përgjegjësisë për dëmin e shkaktuar palës së tretë nga përdorimi i mjeteve të transportit ajror dhe mjeteve lundruese.

2. Përmirësimi i procedurave për mbulimin e dëmeve dhe shërbimin ndaj konsumatorit, që lidhen me:

a) Lehtësimin e procedurave për marrjen e dëmshpërblimit nga të aksidentuarit prej mjeteve motorike, që kanë kontratë sigurimi të detyrueshëm, në rastet kur ka marrëveshje ndërmjet shoqërive përkatëse të sigurimit. Parashikimi në ligj i rimbursimit të drejtpërdrejtë në rastin e dëmeve materiale të përgjegjësisë motorike.

b) Saktësimin e llojeve të dëmeve që mbulon kontrata e sigurimit të detyrueshëm, të cilat kategorizohen në dëme pasurore dhe jopasurore, si dhe koncepti i dëmit jopasuror ose i ashtuquajtur “dëmi moral”, “dëm biologjik” dhe “ekzistencial”.

c) Vendosjen e afateve për trajtimin dhe pagesën e dëmeve nga shoqëritë e sigurimit në përputhje me Direktivat Evropiane. Këto afate shmangin zvarritjet, pasi përcaktohen afate të shkurtëra kohore: për dëme jopasurore brenda 30 ditëve nga data e plotësimit të dokumentacionit, për dëme pasurore brenda 30 ditëve nga data e marrjes së kërkesës për dëmshpërblim.

3. Krijimi i Qendrës së Informacionit , si strukturë institucionale për mbledhjen, ruajtjen dhe përpunimin e informacionit për sigurimet e detyrueshme.

Qendra do të ndihmojë në përmirësimin e cilësisë së informacionit, kryerjen e analizave paraprake të zhvillimit të tregut të sigurimeve, si dhe rritjen e rolit mbikëqyrës e monitorues të këtij tregu.

Përfshirja dhe përditësimi i informacionit të dëmeve në këtë qendër do të mundësojë monitorimin më të mirë të procesit të dëmshpërblimeve dhe krijimin e sistemeve moderne të tarifimit bonus malus, në funksion të një tregu të liberalizuar me standarde të larta.

Liberalizimi i primeve të sigurimeve të detyrueshme mundësohet nga ky ligj dhe do të realizohet menjëherë pas përfundimit të projektit të ngritjes së plotë të Qendrës së Informacionit që kalon në tre faza:

Faza 1: Krijohet regjistri i policave të shitura të sigurimit të detyrueshëm motorik.

Faza 2: Krijohet regjistri i dëmeve, dëmet e ndodhura raportohen on line në regjistër.

Faza 3: Bazuar në informacionet historike të mbledhura fillon zbatimi i sistemit bonus malus, që nënkupton shitjen e policave me zbritje, në rast të një historiku pozitiv dëmesh të të siguruarit dhe me një çmim të rritur në rastet kur i siguruari ka patur dëme në të shkuaren.

Qendra e Informacionit do të lehtësojë shkëmbimin e informacionit me autoritet vendase publike të transportit dhe policisë.

4. Përmirësimi i strukturave dhe funksioneve mbikëqyrëse të tregut të sigurimeve nëpërmjet:

a) Kompetencave të Autoritetit të Mbikëqyrjes Financiar për nxjerrjen e rregullave dhe metodikave për përlllogaritjen e tarifave të primit të sigurimeve të detyrueshme, rregullat për trajtimin e dëmshpërblimeve, etj.

b) Rregullimit të funksionimit të Byrosë Shqiptare të Sigurimit dhe mbikëqyrjes nga Autoriteti, raportimit mujor të Byrosë në Autoritet mbi gjendjen financiare dhe detyrimet e saj, mënyra e krijimit dhe administrimit të fondit, kompensimit dhe atij të Kartonit Jeshil.

5. Përcaktimi i sanksioneve për rastet e shkeljes së dispozitave të këtij ligji, në përputhje me natyrën e shkeljes, me qëllim rritjen e shkallës së zbatueshmërisë.

Për herë të parë në këtë ligj janë përcaktuar sanksione deri në 300.000 lekë, ndaj shoqërive të sigurimit për shkeljen e procedurave të trajtimit dhe të pagesës së dëmeve, për mospagim kontributesh kundrejt Fondit të Garancisë së Kartonit Jeshil dhe Fondit të Kompensimit, si dhe ato ndaj buxhetit të Byrosë Shqiptare të Sigurimeve, sanksione ndaj pronarit të mjeteve të transportit, apo drejtuesve të këtyre mjeteve.

Zbatimi i Ligjit të ri për sigurimet e detyrueshme në Shqipëri do të sjellë uljen e numrin të të pasiguruarve, sigurimin e të gjithë avionëve dhe anijeve, përmirësim në trajtimin e dëmeve nga shoqëritë, rritjen e efektivitetit dhe bashkëpunimit të të gjithë strukturave shtetërore, mbrojtje më të mirë të interesave të konsumatorëve.

Prof. Trajçe Latinoski, Drejtor gjeneral i Kompanisë "Vardar Osiguranje" në Maqedoni

PROCESI I LIBERALIZIMIT TE SIGURIMET E DETYRUESHME DUHET TË JETË I KONTROLLUAR

Ju falënderoj për ftesën që më keni bërë për pjesëmarrje në këtë konferencë. Mendoj se interesi nga kjo konferencë, në bazë të asaj që u prezantua dhe të pjesëmarrësve në këtë konferencë, meriton vëmendje, pasi që njerëzit që janë pjesëmarrës në këtë konferencë vijnë nga rajoni dhe shtete të ndryshme, të cilat gjenden në faza të ndryshme të procesit të liberalizimit. Disa prej shteteve kanë ecur më përpara, disa janë në fillim e disa janë diku në mes, për këto arsye për mua liberalizmi është një proces evolutiv, i cili çdo herë duhet të përmirësohet dhe të kërkohen mundësi për ndonjë kalim të lehtë dhe harmonizim me direktivat evropiane.

Unë në pika të shkurtëra do të isha ndalur në situatën në Republikën e Maqedonisë, në procesin e përputhjes së rregullativës ligjore. Në periudhën prej vitit 2002, për herë të parë filluam që ta përmirësojmë dhe të përshtatemi me direktivën e parë të Bashkësisë Evropiane e kjo do të nënkuptonte se janë krijuar tre kritere, që janë të rëndësishme për liberalizimin e tregut. Kriteri i parë është krijimi i bazës ligjore për pjesëmarrjen e kompanive të huaja të sigurimeve.

Në vitin 2002, në Republikën e Maqedonisë, në tregun e sigurimeve ishin prezent tri kompani, kurse me ndryshimin e Ligjit të sigurimeve janë krijuar kushte për të pasur mundësi të futen në treg edhe kompani të sigurimeve edhe nga jashtë.

Me plotësimin e Ligjit për sigurime më 2005 e 2006, në tregun e Republikën së Maqedonisë ishin prezente 9 kompani të sigurimeve, kurse në 2008 me ndryshimin e Ligjit të sigurimeve dhe ndryshimin e Ligjit për sigurimet e detyrueshme, tani më në treg janë prezente 12 kompani të sigurimeve, prej të cilave 10 kompani të sigurimeve të jojetës, dy kompani të sigurimit jetësor, si dhe dy kompani tjera presin të marrin licencën nga Ministria e Financave nga fusha e sigurimeve të jojetës.

Në këtë proces që nga viti 2002 deri në vitin 2008 paraqiten 14 kompani, flet se tregu në Republikën e Maqedonisë, i shikuar nga rregullativa ligjore, është në proces të vazhdueshëm të harmonizimit dhe përafrimit me rregullativën ligjore të anëtarëve të Bashkimit Evropian.

Megjithatë, çfarë ndodh në këtë periudhë kur fillon të dinamizohet procesi? Ndodh që proceset e papërfunduara, që kishin të bënin me përputhjen e rregullativës ligjore, të kontribuojnë që rregullativa ligjore të mos marrë zbatimin praktik gjegjësisht joadekuat dhe me siguri duhet të shtohen edhe disa rregullativa ose ligje të caktuara nga segmente të caktuara, që të mund të themi që procesi i liberalizimit të plotë të tregut ka mbaruar.

Në fakt, në pjesën e rregullativës ligjore, që flasim për liberalizimin e plotë, sipas disa vlerësimeve nga ana e ekspertëve të rregullativës ligjore të Republikës së Maqedonisë, duhet të bëjë përshtatjen e plotë të më shumë se 50 ligjeve, të cilët janë të përcaktuar dhe e përcjellin biznesin e sigurimeve. Nuk janë vetëm Ligji për auditim të sigurimeve apo Ligji i sigurimit të detyrueshëm, por janë një kompleks ligjesh, që duhet të përshtaten në mënyrën më adekuate, që të krijohen mundësi për qasje të plotë të kapitalit të kompanive, që vijnë nga jashtë.

Dhe, në këtë periudhë ndodh që liberalizimi në sigurimet jo të obligueshme, ka bërë që lojtarë të caktuar në tregun lokal, me raportin e tyre në mënyrë joparimore ndaj profesionit të sigurimeve, kanë bërë që tregu në vend të mos rritet në pjesën e sigurimeve jo të detyrueshme.

Në tregun e sigurimeve të pronës, që nga viti 2002 deri në vitin 2007, ka pasur një ulje permanente të premisë së përgjithshme. Në pjesën e sigurimeve të obligueshme, mendoj se qasja për liberalizim të shpejtë në pjesën e sigurimit nga autopërgjegjësia do të bëjë gjithashtu edhe në Republikën e Maqedonisë probleme të caktuara, siç edhe z.Poukoviç foli për tregun në Kroaci.

Çfarë ndodhi, për shkak të asaj se sigurimi nga autopërgjegjësia në tregun e përgjithshëm në Republikën e Maqedonisë ka 55 për qind, për shkak të asaj se të gjithë këta lojtarë (pjesëmarrës) të rinj, që ishin futur në treg dëshironin shpejt të arrijnë deri te një segment i caktuar i tregut. Duke pasur parasysh se nuk kishte rritje të premisë te llojet tjera të sigurimeve, ndodhi që në një moment, duke filluar nga viti 2007 edhe gjatë vitit 2008, si edhe më 2009, u krijua një gjendje kaotike në treg.

Për këtë arsye, them se procesi i plotësimit të ligjeve duhet të ecë më shpejt në shtetin tonë, për arsye se mosrespektimi i caktuar apo mospërfundimi i rregullativës ligjore kontribuon që pjesëmarrës të caktuar në treg të krijojnë një gjendje kaotike, duke mos respektuar rregullat apo profesionin e sigurimeve edhe te ky lloj i sigurimeve të autopërgjegjësive.

Çmimi për sigurimin e autopërgjegjësive në Republikën e Maqedonisë është definuar dhe është nën kontrollin e organit qeveritar, përkatësisht Komisionit, i cili merret me përcaktimin e çmimeve për sigurimet, i cili në të vërtetë bën përpjekje përmes profesionit adekuat të aktuarëve apo përmes Byrosë Ndërkombëtare të Sigurimeve, që të përcaktohen çmimet adekuate të sigurimeve që i përgjigjet lartësisë së dëmit.

Ky komision ka përcaktuar çmimin minimal të sigurimit, si dhe ka përcaktuar shpenzimet e sigurimit që janë të parapara.

Çfarë ndodhi në vitin 2008? Duke mos respektuar Ligjin për auditim, për shkak se nuk është plotësuar deri në fund, gjegjësisht nuk është formuar Agjencioni Mbikëqyrës, respektivisht organi që merret me sigurimet, disa kompani, edhe pse është përcaktuar çmimi minimal me të cilën është marrë leje adekuate nga komisioni gjegjësisht, duke ju ofruar klientëve çmime më të ulëta, kanë shkuar nën çmimin minimal për sigurime. Por, kjo bumerang do t'u kthehet këtyre kompanive, sepse të gjithë ne e dimë se shpenzimet për dëmet vijnë mesatarisht 8 deri 12 muaj pas momentit të arritjes së sigurimit.

Ky problem te disa kompani ndihet, nga analiza e fundit që është bërë është 112 për qind. Mendimi im personal është se procesi i liberalizimit të sigurimet e detyrueshme duhet të jetë i kontrolluar nga arsyet se gjithkund në rajon dhe Evropë është i kontrolluar, për arsye se në këto shtete të rajonit, që i përmenda më herët, ku bizneset tjera nuk janë me ligj të detyrueshëm, nuk ka rritje.

Periudha e tranzicionit, e cila i ka përfshirë investimet e dobëta, me siguri do të vazhdojë edhe në këtë periudhë të krizës ekonomike edhe më tepër, por u mbetet kompanive, në njëfarë mënyre, që me çfarëdo çmimi të kyçen në tregun e sigurimeve, që ka të bëjë me sigurimin e autopërgjegjësive.

E gjithë kjo sjell deri te moszgjidhja e mënyrës dhe mjeteve, duke mos e vlerësuar profesionin, që në afat sa më të shkurtër të pushtojnë një përqindje të madhe të tregut të sigurimeve.

Për kompanitë është me rëndësi se në Republikën e Maqedonisë disa vendime ligjore të caktuara janë të aprovuara dhe shkojnë në atë drejtim të përafritimit me nevojat e sistemit të liberalizimit të tregut.

Kurse, tani në fazën e krijimit është edhe Agjencioni për Auditim, që ka një vend të rëndësishëm në rregullativën ligjore, i cili mundëson që procesi i liberalizimit, them kushtimisht, të mos ketë “rrëshqitje”.

LIBERALIZIMI DUHET ME QENË I KONTROLLUAR DHE I MENAXHUAR

MSc. Fatmir Gashi, Kryetar i Bordit të Kosovës për Standardet e Raportimit Financiar pranë Ministrisë së Ekonomisë dhe Financave

Ne në vitin 2007 filluam të mendojmë lidhur me liberalizimin e tregut të autopërgjegjësive, sepse ne e kemi vetëm atë produkt të detyrueshëm. Gjatë atë viti kemi ngritur një komision, së bashku me Bankën Qendrore dhe Kompanitë e sigurimit, nëpërmes shoqatës, dhe kemi punuar në një projekt për liberalizim.

Specifikat e Kosovës në atë kohë kanë qenë shumë të ndryshme prej të tjerëve. Gjithë tregu i sigurimeve në Kosovë ishte mbi 92 nga autopërgjegjësia dhe ishte një përgjegjësi jashtëzakonisht e madhe e njerëzve të cilët punojshin. Në këtë projekt ishin përcaktuar metodat, të cilat do të zgjidhen për liberalizim.

Përgjegjësia ishte aty se nesë këtu lejojnë që të ndodhë një gjendje e Greqisë nga liberalizimi, ku kishin falimentuar 30 kompani të sigurimit, ka falimentuar Fondi i garancisë, i cili me kredite të mëdha mezi është dalë nga kriza. Duke parë atë dhe duke parë përvojat tjera, që i përmendin z.Paukoviq, në Austri 400 milionë euro, në Gjermani kanë falimentuar një pjesë e kompanive të vogla, edhe ka pasur humbje, mbi 2 miliardë euro.

Këto rrethana na kanë shtyrë që të nisemi nga një qasje, e cila ka qenë pak a shumë, të quhet liberalizim i kontrolluar, liberalizim i cili së bashku të gjithë e kemi pranuar, mirëpo asnjëri nga ne që ishim në atë komision nuk kemi besuar që më vonë do të kthehet në një garë në çmime. Kemi besuar që vetëdija e kompanive do të jetë aty që të nxjerrë produktet në bazë të kushteve të sigurimit dhe jo të shkojë në ulje të çmimit. Kjo

ka ndodhur te ne dhe në periudhën njëvjeçare dhe ne kemi zbritur çmimet, diku mesatarisht për 24 – 25 për qind. Dhe kjo garë në treg, tregon atë që nuk mund të përfitojë asnjë kompani, asnjë centimetër hapësirë më të madhe në treg se sa që e kishte përpara.

Me këtë kemi bërë që të zvogëlojmë preminë TPL për tremujorin e parë të vitit 2009 për 16 për qind dhe të zvogëlojmë pjesën e pagesës së dëmeve për 17 për qind. Kjo është ajo pjesë e cila duhet ulur dhe analizuar. Ne duhet të bëjmë një grup të aktuarëve, për të bërë një analizë të detajizuar të primit dhe të dëmeve.

Ne e dimë që në Kosovë disa kompani kanë shënimet, disa nuk kanë dhe duhet krijuar shënimet e sakta për historiatin e dëmeve dhe në bazë të të këtyre shënimeve dhe rekomandimeve të aktuarëve të vjëmë deri te një material, në bazë të cili kishim mundur me nxjerrë konkluzione lidhur me liberalizimin.

Në Kosovë sot mungon Ligji mbi sigurimet e përgjithshme. Ne kemi Regulloren e UNMIK 2001/ 25, e cila rregullore me qasjen e sotme si funksionojnë kompanitë e sigurimit është joadekuate. Për këtë duhet të nxjerrët një ligj, i cili do të bazohet në standardet evropiane dhe do të jep saktë ekonominë e kapitalit në bazë të kodit, që e kanë kompanitë e sigurimeve, që të jep çka ka në obligime dhe të ketë asetet.

Të gjitha këto duhe t'i rregullojë ligji i përgjithshëm dhe më pastaj të nxirret ligji mbi sigurimet e detyrueshme, ligj i cili do t'i përcaktojë këto dhe më pastaj të krijojë një platformë edhe ligjore, të bazuar në ligj dhe në çështjen e rregullatorit, që i jep në fuqi rregullatorit për me mbikëqyrë.

Shumica kanë menduar se në qoftë se ndodh liberalizimi shteti heq dorë prej tarifave dhe humb rolin e rregullatorit. Kjo është tërësisht gabim. Në këto raste kur vjen deri te liberalizimi Rregullatori duhet me qenë shumë rigoroz, që të kërkojë besueshmërinë e kapitalit, të kërkojë rezervat tona, llogaritjet e rezervave të dëmeve. Duhet të rregullohet edhe një çështje që është Fondi i Garancisë.

Fondi i Garancisë është brengos për arsye se nëse nuk është përgjegësia të një kompani e sigurimit mund të tërheqë edhe kompani tjera të sigurimit të dëmit individual. Nëse ndodh që policmbajtëst e një kompanie, që shkon ne likuim, nuk mund të kryhen nga çështjet likuiduese, asetet likuiduese të cilat i ka kompania, atëherë këto gjëra duhet të kompenzoheshin nga Fondi i garancisë dhe të gjitha kompanitë komplet do të kishin humbje.

Për këtë arsye, roli i Rregullatorit në këto momente duhet me qenë strikt. Më lartë përmenda Gjermaninë, e cila pas që ka vërejt çka ka ndodh në liberalizim atëherë roli i Rregullatorit të Mbikëqyrësit e ka në ngritur. Liberalizimi i tepruar ka sjellë krizën financiare. Liberalizimi në çdo moment duhet me qenë nga shteti i kontrolluar dhe i menaxhuar, sepse duhet të ketë rregulla. Sot vijnë idetë dhe rregullat globale financiare për mos me lënë me ndodhë krizat si çfarë kanë ndodhur tash.

Unë kisha thënë se të kthehet varianti i Ibishit i pari, që të kthehemi në pozicione për arsye se kompanitë momentalisht, me tarifatat që i kanë, me kërkesat ndaj dëmeve që vijnë, kanë probleme.

Është formuar një komision nga aktuarët, të cilët janë duke dhënë arsyeshmërinë aktuariale, për ta bidnur rregullatorin se duhet të mbrohet diçka në këtë politikën momentale që kemi dhe gjatë këtij viti të punohet më analizë, të bëhet një analizë e aktuarëve, të bëhen një indikator statistikor dhe pastaj të shkohet në vitin 2010, pas përmirësimit edhe të infrastrukturës ligjore më një librealizim, i cili do të jetë më i menaxhueshëm.

Po ashtu, Kosova specifike deri tani e ka pasur portofolin 92 për qind të autopërgjegjësive. Këto tjera këtë shtete e kanë portofolin pak më ndryshe dhe në qoftë se në një pjesë të autopërgjegjësive ndodh diçka dhe kompania duhet të merret me sigurime tjera të jetës dhe jojetës, kanë mundet t'i mbulojnë të dyja bashkë.

Tek ne është shumë vështirë se 90 për qind marrin prim në prim, prej autopërgjegjësive në krahasim me periudhën mars 2009 është një ngritje shumë kualitative e sigurimeve, jo TPL që kemi një rritje gati dy herë e gjysmë, që jep një shpresë se Kosova është kah hyn në trende taman të portofolit sikurse e kanë të gjitha shtetet tjera.

FILLIMI I LIBERALIZIMIT TË KONTROLLUAR LARGOHET NGA KONCEPTI I MBIKËQYRJES

MSc.Hashim Rexhepi, Guvernator i Bankës Qendrore të Kosovës

Teoritiksht dhe nga aspekti kushtetues është e tepërt dilema, liberalizimi apo rregullimi në mënyrë administrative. Me Kushtetutën e Kosovës, Kosova është përcaktuar për një ekonomi të tregut të lirë, prandaj është plotësisht e kuptueshme që edhe industria e sigurimeve duhet të ecë në këtë drjetim.

Në cilën fazë gjendemi sot, gjendemi diku në mes! Pse e kemi ndjekur këtë rrugë në të cilën kemi kaluar gjatë kësaj periudhe sigurisht ekzistojnë arsye të caktuara, duke pasur parasysh që industria e sigurimeve është relativisht e re, me një eksperiencë të shkurtër dhe në vitin 1999-2000 është dashur që të krijohen masat ligjore themelore për të krijuar industrinë e sigurimeve, duke pasur parasysh eksperiencën fare të vogël të sigurveve të cilët operonin në Kosovë.

Një pjesë e caktuar e produkteve të sigurimit, në veçanti sigurimi nga përgjegjësia nga palët e treta dhe autopërgjegjësia është përcaktuar me rregullore administrative.

Ndryshe, Korniza ekzistuese ligjore e Kosovës, Rregullorja 2001/25 në përgjithësi bazohet apo mbështetet në parimet më të mira të ligjeve të vendeve të Unionit Evropian dhe është e përafërt me diktivat e Unionit Evropian sa i përket organizimit të sigurimeve në Kosovë. Kjo rregullore ka krijuar një treg të hapur, një pozicion të

barabartë të të gjithë siguruesve pa marrë parasysh prejardhjen e tyre, a janë vendorë apo të jashtëm.

Kështu, është siguruar liria e hyrjes në treg, duke përmbajtur standardet e caktuara të licencimit, lëvizja e lirë e kapitalit, shpërndarja e lirë e devidencës, që janë parimet bazë me të cilat funksion tregu i sigurimeve.

Për dilemë e hapur liberalizimi apo jo, mendoj që është e tepërt në këtë drejtim, por sigurisht është menduar se në dilemë të madhe në Kosovë kemi se çka të bëjmë me sigurimin kryesor, që në portofolin e industrisë së sigurimit do të merrë pjesë me 84 për qind, është fjala për sigurimin nga autopërgjegjësia për palën e tretë, i cili ka qenë i rregulluar në mënyrë administrative, për shkak të arsyeve që i përmenda.

Mirëpo, ne kemi hapur debat në lidhje me industrinë, kemi kërkuar edhe asistencë teknike nga palët që na kanë ofruar, në veçanti nga Fondi Monetar Ndërkombëtar, në mënyrë që në këtë drejtim të lëvizim kah liberalizimi i përcaktimit të tarifave për sigurimin e produktit të autopërgjegjësies.

Tash kemi një vit e sa eksperiencë me këtë lloj të liberalizimit të kontrolluar. Jemi në situatë që të vlerësojmë efektet e liberalizimit të kontrolluar në Kosovë, si dhe jemi në një moment të diskutimeve kritike edhe me industrinë, por edhe brenda Bankës Qendrore dhe me partnerët tanë, se cila është rruga në të cilën duhet shkuar me tej. Sigurisht që për këto pak vitë të zhvillimit të industrisë së sigurimeve në Kosovë mund të flasim me tregues të ndryshëm dhe mund të kemi vlerësime të ndryshme.

Mirëpo, në përgjithësi konsideroj që kushtet që ka krijuar legjislacioni kosovar ka bërë që sot në tregun e sigurimeve të Kosovës të kemi akterë të rëndësishëm, të cilët kanë një eksperiencë qoftë evropiane, qoftë të vizionit, qoftë edhe të Kosovës, të cilat kanë ndikuar që të fillojë konkurrenca brenda industrisë së sigurimeve. Rezultatet e arritura në vitin e kaluar me gjithë zbatimin e liberalizimit të kontrolluar janë pozitive. Primi i shtuar në Kosovë ka pasur një rritje 8.5 për qind. Primi i sigurimit të detyrueshëm të autopërgjegjësies ka pasur një rënie të vogël, mirëpo si efekt i fillimit të liberalizimit të kontrolluar të produktit të autopërgjegjësies ka pasur një ndikim në zhvillimin e sigurimeve të tjera në Kosovë.

Kështu, ne kemi pasur rritje të sigurimit të tjera vullnetare, por jo të TPL, që i quajmë dikun në masën mbi 60 për qind. Kjo tregon se liberalizimi i TPL ka ndikuar që kompanitë të fillojnë të mendojnë ndryshe, që kompanitë të fillojnë të ecin vetë, që kompanitë mos të ndihen si një fëmijë i vogël, kur dikush duhet t'i mbajë për dore ose t'i mësojë se si duhet ta bëjnë biznesin.

Sigurisht që kjo përfolje e sigurimeve dhe ambientit në të cilin sot operojnë kompanitë e sigurimeve mendoj se duhet hapur disa pyetje të rëndësishme, se çka duhet bërë me tej. Ambienti në të cilën po punojnë kompanitë e sigurimeve në përgjithësi, niveli i zhvillimit ekonomik të Kosovës, gatishmëria e qytetarëve për të ndarë nga pjesët e parasë së tyre

për sigurine të caktuara janë ambient mjaft kufizues në aspektin e zhvillimit të dinamikës më të shpejtë të industrisë së sigurimeve në Kosovë.

Sigurisht duhet parë edhe raportin e marrëdhënieve kompanitë e sigurimit, konsumatorët e tyre, shoqata e sigurimeve se si e luajnë rolin në kuptim të edukimit të gjerë të klientit, në afirmimin e sigurimeve dhe lobimin e organizuar në kuptim të edukimit të pushtetit në kuptimin e sigurimeve.

Është një segment shumë i rëndësishëm, të cilin konsideroj se duhet bërë pak më ndryshe. Duhet parë se kompanitë e sigurimeve ku gjenden sot dhe cilat janë realisht kapacitetet e tyre profesionale, menaxheriale. Kapacitetet drejtuese të qeverisjes koperative me kompanitë e sigurimeve, me qëllim që të adresojnë dhe të menaxhojmë më mirë riskun e përgjithshëm në të cilën sot ato menaxhojnë.

Ky është një element, i cili duhet adresuar për të parë në çfarë drejtimi duhet ecur, si dhe rolin e rregullatorit. Me fillimin e liberalizimit të kontrolluar në njëfarë mënyre jemi larguar nga koncepti i mbikëqyrjes apo rregullimit bazuar në rregulla. Ne jemi duke kaluar gradualisht në mbikëqyrjen apo rregullimin e kompanive të sigurimit bazuar në princip dhe bazuar në rrisht, të cilat janë format që i përshtaten periudhës të tegut të liberalizuar të sigurimeve në përgjithësi.

Prandaj, Rregullatori gjithnjë më pak tani është i fokusuar që të rregullojë tregun në të gjitha aspektet, po më shumë është i fokusuar që kompanitë të jetë solvente, t'i përmbushin kriteret e solventitetit të kompanive të sigurimit, që të kenë rezerva teknike adekuate për të mbuluar detyrimet e tyre, si dhe zhvillimin e tregut të sigurimeve bazuar në transparencë dhe të ndërtimit të raportit ndërmjet kompanisë dhe klientit.

Thjeshtë, rregullimi administrativ i tarifave nënkutpon angazhimin e autoritetit në mbrojtjen e interesit të kompanive të sigurimit. Tregu i liberalizuar nënkupton angazhimin e rregullatorit në mbrojtjen e interesave të konsumatorit apo të klientit. Për ne dilemat janë artificiale dhe hapja e dilemës e cila u bë, që a të kthehemi në rregullimin administrativ të primeve të sigurimeve të autopërgjegjësisë të vazhdojë me tregun apo liberalizimin e kontrolluar apo të shkon me liberalizim të plotë të primeve të autopërgjegjësisë mendoj se është pak artificiale.

Ne si Autoritet nuk jemi të interesuar të kthehemi në rregullimin administrativ, për arsye konsiderojmë se është një etapë e kaluar e zhvillimit të industrisë së sigurimeve në Kosovë. Ne jemi të interesuar që të masim në mënyrë të saktë se cilat janë efektet e liberalizimit të kontrolluar dhe për këtë arsye kemi kërkuar edhe asistencë teknike nga anka Botërore.

Do të kemi vlerësimin të akruar, në mënyrë që të jemi të sigurt se kompanitë janë në mënyrë adekuate duke menaxhuar rrishtet e veta. Dhe do të vimë në një vendime meritore se në çfarë drejtimi duhet të shkojmë në të ardhmen. Unë jam për atë që të bëjmë liberalizimin e plotë të tarifave të sigurimit të autopërgjegjësisë, në mënyrë që të rrisim

konkurrencën në tregun e sigurimeve. Rritja e konkurrencës nënkupton rritjen e kapaciteteve menaxheriale të kompanive të sigurimit dhe menaxhimit të riskut.

Rritja e konkurrencës nënkupton afrimet më të mira të shërbimeve dhe mbulesave siguruese për klientin dhe trajtimin e më adekuat të klientit dhe të drejtave të tyre, që rrejdhin nga polica e sigurimit. Rritja e konkurrencës nënkupton dinamizëm, zhvillim, përgjegjësi dhe transparencë. Prandaj, në këtë aspekt nuk ka dilema dhe unë mendoj që duhet të shkojmë në këtë drejtim, në mënyrë që të dinamizojmë më tej tregun e sigurimeve në Kosovë.

E di që eksperiencat janë të ndryshme, ndoshta Kosova për fat të mië është në një pozicion pak më ndryshe se sa tregjet e rajonit. Është fat i madh që ne nuk kemi kompani publike dhe shtetërore, që operojnë në tregun e sigurimeve. Të gjitha janë kompanitë private të sigurimeve që luftojnë për interesat e veta dhe janë të ineresuar për rritjen e interesave qoftë të pronarit, që ka investuar kapitalin, mirëpo atë nuk mund të arrijnë pa i mbrojtur interesat e klientëve. Në këtë drejtim duhet ecur përpara.

Por, për ta realizuar këtë ne do të marrim disa veprime; e para duhet të sjellim ligjin e ri për sigurimet, i cili edhe më tej do të përafrohet me direktivat e Bashkimit Evropian dhe do të resoektojë ambientin e zhvilluar të tregut të sigurimeve në Kosovë.

Ne jemi të mendimit që të rregullojmë në mënyrë të veçantë tregun e sigurimeve të detyrueshme dhe jemi për një debat të hapur me industrinë sigurimeve dhe me gjithë akterët tjerë në Kosovë, duke filluar nga Qeveria dhe ministrinë përkatëse, se cilat janë ato produkte, që duhet bërë të detyrueshme, në mënyrë që barra sociale të bartet nga shteti te kompanitë private dhe të rregullojmë përfundimisht të drejtën e sigurusve të Kosovës që të bëhet pjesë e tregut ndërkombëtar të sigurimeve, që Kosova të anëtarësohet në Byronë e Kartonit Jeshil, i cili do t'u garantojë qytetarëve të Kosovës lëvizje të lirë dhe tejkalim të barrierave të pagesave të tepruara të sigurimeve kufitare nëpër të cilat sot kalojnë. Mendojmë ta themelojmë Byron Motorike, që të shkojmë me hapin e një dhe të fuqizojmë Fondin e Garancisë.

Desha t'i përgjigjem dilemës që u shtruar se Fondi i Garancisë mund të preket nga falimentimi i ndonjë kompanie të sigurimit. Është e vërtetë se baza ligjore e krijon atë mundsi, mirëpo kompanitë në Kosovës janë të kapitalizuar dhe kanë kapital të mjaftueshëm aksionar, që mund të mbulojnë të gjitha primet që dalin nga siguresi, prandaj si mbikëqyrje kemi përgjegjësi që këtë ta sigurojmë që mos të bie barra te Fondi i Garancisë.

Sigurisht që te Fondi i Garancisë ka disa çështje tjera që duhet rregulluar. Kë të bëjë me pagesën e dëmeve që sot aktualisht Fondi i Garancisë i mbulon për motoristët që hyn nga Serbia dhe Mali i zi dhe që s'kanë mbulesë siguruese, të cilat paguhen nga Fondi i Garancisë, që financohet nga kompanitë e sigurimit që është çështje detaje. Sigurisht çështjet duhet adresuar edhe më gjerë, pyetja është kjo: Pse në kontinuitet kemi rritjen të dëmeve në Fondin e Garancisë. Kemi më shumë automobila të pasiguruar, apo cili është problemi?

Sigurisht se kushtëzimet e caktuara nga ana e disa administratave kanë kushtëzuar që ky numër ndoshta të rritet, që konsideroj se nuk është e drejtë dhe dëmton interesin e kompanive private të sigurimit. E kisha përfunduar fjalimin tim, duke thënë se për mua dilema është artificiale, se dojmë treg liberal, dojmë ekonomi të tregut, apo dojmë rregullim administrativ. Socializimi si sitem nuk do të ishte shkatërruar, në qoftë se do të kishte dëshmuar se rregullimi administrativ i çështjeve është më i mirë se sa tregu.

Për fat të mirë sot në botë ende nuk është gjendur ndonjë mekanizëm më i mirë, apo rregullator më i mirë i rrjedhave në treg se sa tregu, ligji i ofertës dhe kërkesës. Këtë dilemë artificiale na duhet zhdukur, kompanitë duhet të marrin përgjegjësitë e veta, ato që do të mund të përballojnë të ekzistojnë në treg, ato që nuk mund të përballojë të dalin nga tregu. Ekonomia e tregu nënkupton hyrjen në treg dhe daljen nga tregu, bashkime etj.

Nuk është e thënë që të gjithë përjetë duhet të ekzistojnë në treg. Parandaj, janë disa segmente që duhet rregulluar mirë me ligjin e ri, që ka të bëjë me pjesën, e cila duhet ta rregullojë mirë çështjen e obligimit në mëyrë që të rregullohet ligjëri sht fuqishëm çështja e daljes nga tregu.

Unë inkurajo industrinë e sigurimeve të Kosovës, në veçanti Shoqatën e sigurimeve të Kosovës, që më fuqishëm, më guximshëm të përvetësojnë vlerat e ekonomisë në treg. Ne si Bankë Qendrore jemi të vendosur që të ecim në atë drejtim dhe të sigurojmë qëndrueshmëri të industrisë së sigurimeve në Kosovë, si faktor i rëndësishëm.

DEBATI

NË KOSOVË NUK KA BAZË QË MENJËHERË TË MENDOHET PËR LIBERALIZIM

Besnik Nikçi, ekspert i pavarur

Pritet që në Kosovë përfundimisht, një lëmi e sigurimeve të detyrueshme të rregullohen me ligj dhe ndoshta një pjesë e atij ligji do të rregullojë edhe çështjen e mbikëqyrjes të këtij lloj sigurimi. Pas asaj që tha Guvernatori, posaçërisht kisha potencuar se nuk ka vend për dilema në pyetjen e parë: Plotësisht pajtohem se a duhet të ketë liberalizim apo jo. Ajo nuk është vetëm në trend, siç thotë Ibishi, por është kërkesë. Sikur të ishte trend e kishim përdorur si trend, por pasi që është kërkesë duhet ta plotësojmë.

Mirëpo, kur dhe në cilat kushte duhet të plotësohet? Unë do kthehem që i referohet Kosovës, duke pasur parasysh edhe përvojën e vendeve në rajon, posaçërisht lëmisë së sigurimeve të detyruara, jo nga arsyeja që unë di diçka në këtë lëmi, por nga vetë fakti se

portofoli i sigurimeve të Kosovës kryesisht përbëhet nga sigurimet e detyruara, që deri vonë ishin 90 për qind, ndërsa vitin e kaluar më duket 1 për qind është më poshtë. Prapë çështjes si trend apo kërkesë?!

Kur jemi te sigurimet e detyruara duhet të nisemi edhe nga vetë koncepti i sigurimeve të detyruara, d.m.th nuk është diçka vullnetare, diçka që imponohet prej vetë shtetit, që konfirmohet prej vetë shtetit, që imponohet prej vetë shtetit për automobilista edhe për palët e dëmtuara. Nëse ka aso kërkesa, ku nuk mund të ketë mundësi manovrimi të madh as të siguruesve, si palë që e kryen këtë servis dhe, e përmbushë këtë kërkesë sociale, nuk duhet ta ndijnë vetën keq nëse nuk ka liberalizim të plotë dhe nëse liberalizimi duhet të jetë i kontrolluar pjesërisht, pasi që një ndër arsye kryesore e kërkesës së sigurimeve të detyruara është edhe çështja se një sistem i tillë nuk guxon, sepse është kërkesë që dështon.

M'u dikush që duhet të pëkujdeset për mosdështimin është shteti dhe përmes shtetit një organ i caktuar që mund të jetë Autoriteti Bankar apo diku tjetër, ndonjë autoritet tjetër. Nëse e shikojmë rezultatin financiar apo rezultatet teknike të sigurimeve në Kosovë, në këto dhjetë vjet, shtrohet pyetja duhet të ketë vetëliberalizim. Pse? Sepse nëse çmimet e shërbimit janë përcaktuar prej shtetit, prej Autoritetit dhe kur të vetmin pozicione që mund t'i krahasojmë raportin e dëmeve me primin, atëherë dëmet në sigurimet e Kosovës pariticipojnë 30 për qind, ka qenë edhe 20, ka mundësi kanë qenë edhe 10, që është një rekord botëror në sigurimet e detyruara.

Nëse nuk ka pasur ndryshime, ndoshta paska qenë primi i madh, dhe vetë shteti nuk e ka rregulluar mirë këtë çështje dhe ka parë të arsyeshme që t'u mundësohet siguruesve, që në kuadër të kësaj rezerve më të madhe, deri diku 70 për qind, të gjendet forma tjera. Mirëpo, a mund t'u lelojmë siguruesve që ta bëjnë përcaktimin e çmimit, primit të sigurimit, dhe kjo është dëshirë, por pa kurrfarë kushte. Posaçërisht në Kosovë, kur parakushtet elementare për llogaritje të një primi meritator (këta që merren me sigurim në praktikë e dinë që duhet gjetur një zgjidhje primi meritator), në bazë të rezultatit teknik dhe ajo në bazë të disa elementeve tjera, jo vetëm të primit dhe të pagesave të bëra, por edhe të disa elementeve tjera, që nuk janë të pamundshme për ne, por që janë të paditura. Nuk kemi as shënime kualitative për dëmet e raportuara edhe të varieteteve edhe të dëmeve, për primet e bartura në një pjesë, për dëmet e bartura.

Dëmet e rezervuara për shkak të natyrës të komplikuar më siguri se nuk janë përfunduar me kohë, zakonisht janë më të larta. Në Kroaci kur këto shënime në krahasim me tjera janë mëse të mrekullueshme, dëmi mesatar është 800-2000 euro, ndërsa dëmi i rezervuar katër herë më i lartë. Kur i shikojmë shënimet tona këtu, atëherë shohim se nuk qenka rezultati teknik 30 për qind, por ndoshta! Dhe me vetë faktin që them ndoshta shoh që nuk bazë në Kosovë menjëherë të mendohet të fillohet me liberalizim.

Duhet të shikojmë mundësitë për diçka profile, që do të thotë se nuk po heqim dorë nga liberalizimi, por heqim dorë nga ajo që është e shkruar në aktet normative tash dhe atë që parashihet në të ardhmen. Në atë që në të gjithë rajonin është paraparë si regjim i kontrollit, që mund të jetë një regjim i kontrolluar me mundësi të përcaktimit të një

minimumi, i cili duket administrativ, i cili nuk meret me sigurim dhe profit nga sigurimi, që mundëson atë kryesoren që mos të ndodhë dështimi i sistemit.

LIGJIN PËR KONKURRENCËN E KOSOVËS OBLIGON QË ÇMIMET TË PËRCAKTOHEN NGA TREGU

Halit Shabani, Anëtar i Bordit të Komisionit të Konkurrencës së Kosovës

Unë vij nga Autoriteti i Konkurrencës së Kosovës, që jemi aprovuar nga Parlamenti në 2008, dhe kryesisht zbatojnë ligjin 2004/36. Nuk do të hyjë në format e kalkulimit apo të rrisqeve në industrinë e sigurimeve, ani pse dëgjova ekspertë të ndryshëm dhe kam kënaqësinë që të gjithë të thirrurit në industrinë e sigurimeve dhe pikërisht Guvernatori me Drejtorin e Mbikëqyrjes së Sigurimeve janë prezent. Mirëpo, unë do të thirrem vetëm me Ligjin mbi Konkurrencën në Kosovë. Ky ligj tani bazohet në tri shtylla, që këto janë: abuzimi me pozitën dominuese, marrëveshjet e ndaluara apo forma kartel, bashkimi ose përqendrimi i ndërmarrjeve. Kur them ndërmarrjet e kam parasysh të gjitha form at e bizneseve në Kosovë.

Realisht nga kjo fushë e këtij ligji do të kishim mundur të inkuadrohem te përcaktimi apo formimi i çmimit shitës. Dëgjova të gjithë pjesëmarrësit këtu dhe në veçanti Guvernatorin e Bankës Qendrore të Kosovës. Unë, siç e dini, edhe unë kam qenë një pjesëmarrës i industrisë së sigurimeve dhe duhet të them se jam njëri nga akterët e dikurshëm në industrinë e sigurimeve, mirëpo pa e njohur atë dhe pa e konsultuar ligjin, të cilin sot e zbatoj. Realisht bisedat të cilat u dëgjuan me pjesëmarrësit shpeshherë bien ndesh me Ligjin për Konkurrencën e Kosovës. Ne të këtij autoriteti jemi ithtar apo zbatues të këtij ligji, i cili obligon që konkurrenca të jetë e lirë dhe çmimet të mos përcaktohen nga individë apo grupe, mirëpo çmimet të përcaktohen nga tregu.

Në komplet vijmë nga ish-shtetet e sistemit socialist dhe e përkrahi Guvernatorin kur thotë se kjo ‘me qenë mirë do të ishte jetuar’. Po shihet se çmimet e caktuara apo të dirigjuara janë çmime të cilat nuk mund të funksionojnë dhe nuk janë të drejta, ngase e ndrydhin konkurrencën mes kompanive dhe në veçanti e dëmtojnë edhe vetë konsumatorin. Ne kemi konsultuar edhe autoritetet e rajonit. Ne ishim për vizitë edhe në Shqipëri ku realisht kemi një ndihmesë jashtë të madhe të Autoritetit të Konkurrencës së Shqipërisë dhe po ashtu edhe të Kroacisë.

Të gjithë këta bazohen në nenin 81 dhe 88 të Traktatit, d.m.th. në unifikimin e ligjeve të Unionit Evropian, në veçanti dhe më gjerë. Ne si Autoritet kemi menduar dhe kemi disa marrëveshje memorandumi apo të mirëkuptimit sidomos me Ministrinë e Tregtisë, atë të Financave, me Bankën Qendrore e kemi përgatitur, por ende nuk e kemi arritur te nënshkrimi i kësaj marrëveshje.

Me Doganat e Kosovës, Administratën Tatimore, Odën Ekonomike të Kosovës, Entin Statistikor të Kosovës. Aleancën për Biznes, të gjitha gjykatat e Kosovës, si dhe organet tjera rregullative të Republikës së Kosovës.

Autoriteti i Konkurrencës së Kosovës është në muajt e parë të fillimit të punës dhe jemi duke u përgatitur me staf profesional, i cili do të meret me pikërisht me çmimin. Aty ku ka prekje të çmimit jashtë tregut vjen në fushën e këtij ligji, i cili bie ndesh. Përfitoj rastin që t'i ftoj akterët rregullativ apo përpiluesve të ligjeve, që të kemi një bashkëpunim, që ligjet në një të ardhme të shpejtë mos të bien ndesh njëra me tjetrën, por të jenë të harmonizuara dhe kjo do të shkojë në favor zhvillimit ekonomik në një ekonomi të tregut në Kosovë.

LIBERALIZIM I TEPRUAR NË KUSHTE TË BALLKANIT ËSHTË SHUMË VËSHTIRË

Fatmir Gashi, Kryetar i Bordit të Kosovës për Standardet e Raportimit Financiar pranë Ministrisë së Ekonomisë dhe Financave

Dua të sqaroj dy gjëra. Më duket si pakeqkuptim u lidhën me liberalizimin dhe kthimin pas. Unë me atë që thashë nuk isha të kthehemi pas, por të ecim përpara, të ecim me një platformë, e cila është e qëndrueshme dhe na mban mirë, e jo të ecim në dërrasa të kalbta, në të cilat mundemi m'u rrëzuar.

Kërkova që të ngritet niveli ligjor, legjislacioni ambiental i Kosovës në lidhje me liberalizimin e kësaj pjese të sigurimit. Liberalizimi apo sigurimet e obligueshme nuk mund të thuhet, as nuk mund të quhen "hajde po bajna si po shesim specat në treg". Tregu, oferta dhe kërkesa po na përcaktojnë. Ajo nuk bën ashtu, d.m.th duhet të përcaktohet një minimum ligjor, ku do të mbrohen policëmbajtësit. Këtu është qëllimi m'i mbrojtur njerëzit nuk është shitje dhe plaçkitje. Këtu kemi m'i mbrojtur qytetarin, d.m.th qëllimi kryesor i shitjes është mbrojtja. Tërë ato parë që i mbajnë kompanitë e sigurimeve nuk janë parë të tyre. Këto çështje kur mbrohen duhet me pas shumë kujdes.

Ai i liberalizimit duhet me qenë jo i kontrolluar, por më së shumë i kontrolluar. Në daç të doket sistemi i Enver Hoxhes në daç mos të doket, ama duhet m'u kontrolluar. Në qoftë se paraja publike nuk kontrollohet atëherë je anarki, nuk je liberalizëm. Në qoftë se bankat nuk kontrollohen dhe lënë që depozitat të humbin ato nuk kanë lidhje me liberalizim. Në qoftë se kompanitë e sigurimit i lëshon me bërë kush çka të dojë e nuk i kontrollojnë atëherë nuk ka liberalizim. Dje më ka ardh ekstrakti i Fondit Pensional 7 mijë euro i kam minus. D.m.th janë zëra të cilat duhet folur shumë më seriozisht.

Liberalizim i tepruar në kushte të Ballkanit është shumë vështirë. Nuk jemi Bashkim Evropian. Këto janë gjëra të cilat duhet shumë seriozisht m'i menduar. Për atë arsye, po them se duhet të kemi kujdes, liberalizim po, ama një liberalizim, i cili ka bazë ligjore, i cili nuk lejon që të shkon një kompani, e të gjitha kompanitë tjera të likudohen si në Greqi dhe pastaj çka do të bëjmë, do të ngritim sistem të ri në Kosovë.

Unë jam për atë që duhet të ketë një lojë. Është paraqitur kërkesa që i kemi bërë çmime më të ulëta, kjo është e vërtetë dhe të gjithë e dimë. Në qoftë se i analizojmë mirë, më vonë po shihet se janë gabimet e menaxherëve edhe atyre që i kanë paraqitur ato kërkesa,

që në momente të caktuara kanë qenë për shkak të konkurrencës së tregut. Unë kërkesën e parë e kam pasur 3.49 çmimin dhe jam ra drastik në treg, sepse e kanë pasur të tjerët 25 për qind. Duhet me qenë real kështu ka qenë loja dhe pastaj kemi luajtur të gjitha nga 25, për me mundur me mbet në treg gjallë siç jemi. Por, Rregullatori nuk do të thotë m'i marrë licencën dikujt. Në qoftë se unë i kam paraqitur çmimet dhe më vonë është konstatuar se kjo kompani ka probleme me këto çmime, ka probleme të Solvencës, duhet me ia tërheqë ato çmime dhe m'i thënë se këto nuk pranohen dhe prej sot duhet m'i ndërruar çmimet.

Këto janë ato kërkesa e mia për rregullim ligjor, si Autoritet Rregullativ me ia dhënë pjesën qendrore ku ajo e merr përgjegjësinë e vet ndaj qytetarëve, jo ndaj kompanive të sigurimit. Ky është mendimi im, e jo që ne mos me pas liberalizim, larg asaj, por në një fazë kontrolli. Mua po me pëlqen shumë punë e kroatëve. Merrni trazicionin apo liberalizimin në Slloveni, që as edhe një dridhje se ka bërë. As nuk e kanë prekur Ligjin për konkurrencën, as kanë bërë asgjë. Ne kemi garë shkuar në garë 'alla greke'. Nuk bën! Kjo është ajo që ne duhet të ulemi e të disiplinohe mi.

Unë prej nisem prej vetit, ne kemi thënë se ne jemi ata akterat që duhet m'i pasur kamxhikët në dorë dhe me na ndalë, duhet me qenë kështu, sepse nuk bën ndryshe. Të shkojmë njëri pas tjetrit dhe pastaj është dëm aq i madh, sa nuk na duhet më asgjë me na shkuar në sistem financiar. Mos më keqkuptoni që jam kundër, gjithsesi jam për liberalizim, ama të shkojmë në hapa të sigurtë. Atë çka tha Besniku plotësisht po pajtohem.

MOS FRIKOHENI NGA PROCESI I LIBERALIZIMIT

MSc. Hashim Rexhepi, Guvernator i Bankës Qendrore në Kosovë

Sigurisht që në fjalët që kishim më herët, për shkak të kohës së limituar, nuk kemi mundur të përfshijmë të gjithë aspektin e liberalizimit, në veçanti rolin e Rregullatorit dhe kornizën ligjore dhe mbikëqyrëse, e cila duhet të përcjellë mirë procesin e liberalizimit.

Nuk nënkupton liberalizimi krijim të kaosit, nuk nënkupton që sigurimet nuk janë edhe asnjëherë nuk mund të jenë si tregu i gjelbërt, po janë shitje e diçkaje që qiguron, që në qoftë se qyterari është siguruar ai duhet të jetë i sigurt që kompensohet, për shkak të vlerës së policës së sigurimit. Në cilin aspekt duhet ta shohim liberalizimin! Unë asnjëherë nuk mendova që është tendeca e kthimit në rregullimin administrativ të primit dhe çfarë ka qenë dikur. Ne duhet të ecim në drejtim në të cilën sot janë ekonomitë e zhvilluara, industritë e zhvilluara të sigurimeve. Normal që kjo punë nuk do të ndodhë nesër, kërkohet një punë sistematike dhe do të ketë debat gjithëpërfshirës me gjithë akterët, në mënyrë që të kemi një kornizë ligjore, e cila është e qëndrueshme dhe siguron zbatimin e liberalizimit të tregut të sigurimeve.

Ne kemi një koncept në të cilin drejtim është duke udhëhequr Unioni Evropian. Ne jemi anëtarë me të drejta të plota në IAYE dhe e shohim se në çfarë drejtimi është duke ecur

industria e sigurimeve në botë. Ne pak a shumë kemi filluar të jemi familjar në konceptin e Solvencës II, dhe kërkesat që parashtron Solvenca II, e cila kupton një qasje krejt tjetër, një biznes sigurimesh, i cili menaxhohet krejt ndryshe, si dhe një pozicion të Autoritetit Rregullativ, i cili e ka qasjen krejt ndryshe, me atë se si ka qenë deri sot.

Kështu që mos të ekziston ndonjë brengë që ne do ta bëjmë këtë nesër, pa e trajtuar çështjen në mënyrë serioze dhe e pa e krijuar kornizën adekuate ligjore dhe mbikëqyrëse për të qenë e sigurtë se nuk do të ndodhë ajo, nuk do të ndodhë kaosi. Është përgjegjësia jonë që mos të ndodhë ajo.

Ne më shumë seriozitet e marrim këtë pjesë të përgjegjësisë. Mendoj se Besnik Nikçi në diskutimin e tij pati qasje profesionale dhe shumë tenkike, që duhet ta kemi parasysh të gjithë. Në qoftë se raporti dëme-prime aktualisht sillet rreth 34 për qind tregon edhe më tej se primet janë të larta. U fol se nuk kemi të dhëna, nuk kemi informacione në veçanti rreth dëmeve, rreth rezervave teknike, rreth primit të bartur etj., por unë konsideroj se kemi ndërtuar një sistem mjaft të mirë informativ dhe statistikor sa i përket dëmeve. Të gjitha dëmet raportohen në sistemin online dhe raportohen sipas ligjit në periudha të caktuara. Nga të gjitha inspektimet tona, që kemi bërë në kompanitë e sigurimit, kemi hasur shmangie shumë të vogël midis gjendjes së dëmeve të raportuara te ne dhe ajo se si qëndron reale në kompani. Kjo tregon se kemi ndërtuar një sistem të qëndrueshëm të raportimit.

E dyta, normal që vërehet një trend i mospërgjegjshëm të kompanitë e sigurimit në trajtimin korrekt dhe pagesën me kohë të dëmeve. Prandaj, në qoftë se i merrni analizat statistikore dhe pasqyrat tani vjetore, kur bëhen sa i përket dëmeve, ju duhet të vëreni se raporti i dëmeve të paguara dhe dëmeve pezull, apo që janë në proces, është përafërsisht 1 me 2. Kjo do të thotë se kompanitë shkaktojnë vonesa në trajtimin e dëmeve. Por, klientët janë edukuar gjithnjë më shumë dhe nuk pranojnë më çfarëdo formë të kompensimit të dëmit dhe kërkojnë të drejtën e tyre të garantuar, qoftë me ligjin detyrimor, qoftë me atë rregullin tonë të paaprovuar ndonjëherë, po flas për kriteriumet minimale.

Mirëpo, e kemi edhe një fenomen në tregun edhe në këtë ambient, ku zhvillohet biznesi i sigurimeve, që tani është krijuar një shtresë e avokatëve, të cilët e shohin më shumë përfitim trajtimin e lëmisë së dëmeve. Shpeshherë dëmet shkojnë në gjykata, pa u paralajmëruar në kompani të sigurimit, apo zvarriten në gjykata, në mënyrë që të dalë fitimi më i madh për avokatët, sepse gjykatat gjithmonë sjellin disa vendime që janë më të larta për kompensim të dëmit, se sa e bëjnë kompanitë e sigurimit. Prandaj, ndoshta dhe ky faktor është shkaktar që të kemi këtë raport të dëmeve. Rezervat teknike të kompanive janë të qëndrueshme dhe mbulojnë detyrimet e tyre.

Situata është e ndryshme varësisht prej kompanisë në kompani. Kjo është edhe efekt i liberalizimit të kontrolluar, që disa kompani të sigurimeve veç kanë filluar të ballaqohen me probleme serioze, që të përmbushin detyrimet e tyre ligjore në aspektin e afarizmit të sigurimeve. Prandaj, dilema se a duhet ngutur, të cilën e parashtrori Besniku dhe a duhet

pasur një Autoritet Rregullativ, i cili pak më ndryshe operon dhe mbikëqyrë, unë mendoj që është me vend.

Ne asnjëherë si Bankë Qendrore e Kosovës nuk kemi marrë vendime të njëanshme të shpejta pa konsultim shumë serioz me kompanitë e sigurimeve dhe me akterë tjerë që janë të interesuar. Andaj, unë ju them se mos frikoheni nga procesi i liberalizimit. Unë mendoj se një nga ata pjesëmarrësit i cili sot udhëheq një kompani të sigurimit, z.Gashi, më së miri e ka kuptuar këtë proces dhe ka parë reformat strukturore brenda kompanisë, që t'i përshtatemi kohës, kushteve dhe kërkesave, në të cilat kalon sot tregu i sigurimeve. Në këtë mënyrë jeni bërë faktor nxitës i lëvizjeve brenda tregut të sigurimeve. Konkurrenca është ajo që ju ka detyruar m'u zvuilluar, jo Autoriteti Mbikëqyrës, jo rregullimi administrativ. Ku qëndrojnë rezervat?

Neve për herë të parë në këtë vit e kemi raportin e kombinuar të shpenzimeve diku 88 për qind, që flet se kompanitë me investimet si aset kanë një fitim të konsiderueshëm. Por, në qoftë se figuron raporti i shkallës se shpenzimeve 100, do të thotë se ju jeni duke punuar me humbje. Prandaj, çështja e parë që parashtrohet është çështja e nikorqillëkut të udhëqjes së biznesit. Për herë të parë na kanë rënë shpenzimet administrative, apo shpenzimet operacionale të kompanisë në masën 49 për qind.

Ne në kontinuitet kemi pasur pjesëmarrjen e shpenzimeve operacionale të kompanive të sigurimit në masën deri në 70 për qind, që flet për dy aspekte: faktori abuziv brenda kompanisë, shfrytëzimi i pozitës së profitabilitetit të madh për shkak të primeve të larta dhe marrja e rrogave luksoze, kerreve luskoze, telefonave, shëtitjeve etj., që duhet ndaluar dhe ndarë fatin e sektorit real të kompanisë, sikurse duhet ndarë edhe bankat. Për shkak të rregullimit administrativ, të cilin të gjitha kompanitë individualisht dhe kolektivisht e kanë akuzuar, për shkak të dhënies se zbritjes së çmimeve në mënyrat e veta se i kanë ditur t'i bëjnë. Dhe çka kemi krijuar?! Kemi krijuar një masë tërë të ashtuquajturve agjentë, të cilët kanë qenë përfituesit më të mëdhenj nga rregullimi administrativ, që u bën gati edhe drejtues të kompanive të sigurimeve.

A duhet ndërpresë këtë trend, duhet ndërperë! Prandaj, paraja e fituar nga sigurimi në radhë të parë duhet të jetë e dedikuar për mbulimin e dëmeve të sigurimit. Ajo është alfa-omega e sigurimeve. Kostoja operative e kompanive në tregje të zhvilluara ndërkombëtare sillet mes 12 për qind, jo 49. Raporti dëme –prime në shtete, nuk di në Kroaci, sigurisht është nga 70-80 për qind, ne e kemi 30 për qind, prandaj këtu duhet gjetur motivin pse ka hapësirë për rritje të efektivitetit në përgjithësi, të uljes së koston operative dhe të fuqizimit dhe kapitalizimit më të fuqishëm të kompanive të sigurimit, në mënyrë që të mund t'i përgjigjen sfidave të ardhshme të zhvillimit të këtij tregu, për shkak se ne jemi në fazën fillestare.

Jemi duke operuar me tregun e sigurimeve të detyrueshme të autopërgjegjësisë. Prandaj, kompanitë duhe përgatitur që të kenë kapital të mjaftueshëm në mënyrë që të ballafaqohen nesër me rrisqe shumë më të mëdha. Në atë drejtim, unë në fillim e parashtrova dilemën, që s' duhet të ketë dilemë midis liberalizimit si koncept, si nocion edhe rregullimit administrativ. Për mua kjo është e qartë, jemi plotësisht për atë që të ecet

fuqishëm bashkarisht në adaptimin e ligjit të ri, të rregullës së re dhe përgatitjes suaj për liberalizim të plotë të sigurimit të TPL, por edhe ngritjes së kapaciteteve të Autoritetit Mbikëqyrës të Sigurimit, që të mund ta mbikëqyrë në mënyrë cilësore sigurimin.

Nga kjo do të përfitojë mbi të gjitha konsumatori, klienti, do të përfitojë ekonomia, sepse sigurimet do të jenë më akumulative dhe do të sigurojnë fonde për zhvillimin ekonomik, do të përfitojë shteti për shkak se shumë rrisqe, të cilat në forma të ndryshme shteti i ka mbuluar në kohën e socializimit apo edhe tani, do të barten të individit dhe të kompanitë e sigurimeve, kështu që rruga e zhvillimit është shumë më e drejtë dhe më prosperuese.

H. Shabani: Ne në parim të gjithë po pajtohemi për diçka, por është shumë interesant se ku duhet Autoriteti ta bëjë mbikëqyrjen. Realisht, Autoriteti Mbikëqyrës jo vetëm të sigurimet, por në çdo vend ku duhet të ndërhyjë, ai duhet të ndërhyjë (më falni pasi është fjala për industrinë e sigurimeve, duhet të nënkuptohemi).

Autoriteti duhet të mbikëqyrë pikërisht me Solvencës e kompanisë, likuiditetin e kompanisë apo, siç tha guvernatori, të shpenzimet e kompanisë. Të mbikëqyrën të gjithë këto edhe nga kompanitë do të jetë një vizion tjetër, jo që kërkohet nga Autoriteti apo të bëhet që të ndërhyhet të çmimi. Çmimet do t'ia lëmë ofertës dhe kërkesës. Kompania mund ta kalkulojë një çmim në bazë të llogarive të kompanisë, e cila e bën vetë kalkulimin e një çmimi, por jo të jetë një çmim i përcaktuar nga Autoriteti dhe Autoriteti pastaj ta monitoron atë çmim, kush e prish çmimin apo kush e then. Realisht, me formimin e kësaj ne po biem ndesh edhe me ligjin, por edhe me vetë parimet, të cilat dalin nga ato që u thirren deri më tani.

LIBERALIZIMI NUK DO TË THOTË ÇMIMI I ULËT

Hrvoje Paukovic, Drejtor gjeneral i Byrosë kroate të Sigurimeve në Kroaci

Në një anë shohim interesin e të siguruarit, mandej interesin e Organit Mbikëqyrës, i cili është i angazhuar për konkurrencë. Si qytetar, po. Unë do ta kisha thënë një gjë. Liria dhe të drejtat e individit si konsumator i shërbimeve të sigurimit janë të kufizuara me liritë dhe të drejtat e konsumatorëve tjerë.

Nëse për shkak të formimit të lirë të çmimeve të shërbimeve të sigurimit vjen deri të rrënimi i veprimtarisë, megjithë që unë besoj se Organi Mbikëqyrës do të bëjë presion, që kjo të mos ndodhë, jemi të vetëdijshëm se barrën do ta bartin konsumatorët tjerë, me ç'rast, deri në dy vjet, shoqëritë siguroese, do të jenë të detyruara të paguajnë në të ashtuquajturin Fond Garantues, për t'i kompensuar dëmet, kështu që çmimet gjithsesi do të rriten.

Prandaj, nuk do të thotë se duhet të drejtat e konsumatorëve të trajtohen vetëm në afat të shkurtër, dhe të shikohet që çmimi për konsumatorët të jetë i ultë. Liberalizimi fare nuk do të thotë çmimi i ulët. Kjo është si te ju, edhe te ne. Kjo është normale. Tani unë do ta parashtoj një pyetje. Nëse keni pasë rënie të premisë prej 25 për qind, nëse e kam

kuptuar mirë, atëherë a ju është përmirësuar rreziku 25 për qind? Jo, nuk ju ka përmirësuar! Rrezikun e keni të njëjtë, si atëherë kur e keni pasur preminë 100 si edhe tani, kur e keni preminë 80.

Liberalizimi do të thotë segmentimi i riskut. Do të thotë që dikujt t' i caktohet çmimi 110, sepse ai është vozitës i ri, 22 vjeçar, rreziku është i madh, nuk ka përvojë. Mendon se ai tani është vozitësi më i mirë në botë. Pra, çmimi për të duhet të jetë 110. Ndërsa, tjetrit, që ka moshë 35 vjeçare, ende është mirë me shëndet, dhjetë vjet nuk ka dëme, kështu që çmimi për këtë do duhej të ishte 90, por çmimi duhet të jetë 100. Pse?

Ndoshta te ne është dhe ne e kemi konstatuar se çmimi duhet të jetë 104. Ne që tani punojmë nën çmim, d.m.th se të gjitha rreziqet janë prezente në treg. Çështja është se kush ta merr atë më të mirin. A do të kujdeset "Dukagjini" të shet, a don ai rreziqe të këqija dhe t' i paguajë 110 apo do të synojë atë 90-shin dhe do të thotë: "Këto janë rreziqe të mira, unë nuk i dua ato rreziqet e këqija".

Por, të gjithë do të merrni të gjitha rreziqet. Tregu i juaj nuk ka ndryshuar gjatë një viti që menjëherë të jenë vozitësit më të mirë, rrugët më të mira, veturat më të mira. Nuk është kjo. Nuk ka ndodhë diçka e tillë. Diçka e tillë ndodh pas 10, 20 apo 30 vjetësh. Do të thotë të gjithë do të merrni të gjitha rreziqet. Kjo nduhet t' u jetë e qartë. Dhe premia mesatare nuk ka guxuar t' u zvoglohet, përveç nëse e ka me të drejtë dikush që thotë se keni punuar me ekstra profit dhe përfitim. Unë ua uroj nëse keni pasur sukses.

Ne në Kroaci nuk mundemi, nuk kemi sukses të tillë. Por, do të dëshironim, sepse interesi i siguresit është që të ketë fitim. Nuk jemi ne këtu të ndajmë popullin. Të jemi objektiv. Siguruesi duhet që të punoj me përfitim. Prandaj, ku mund të kursejnë shoqëritë siguruese? A janë në shpenzime operative "klins" menaxhment më të mirë, po që se më të mira të punës, shërbime më të mira për të siguruarit etj. Në këto gjëra duhet të bëni gara e jo në çmime më të ulëta.

Pra, duhet të fokusoheni në të siguruarin dhe atëherë konsumatorët do të fitojnë atë që e vlerësojnë. Vetëm zvogëlimi i çmimeve në afat të gjatë nuk do të zgjonë interesimin e konsumatorëve. Do të përmendi vetëm veturat e pasiguruara. Për shkak të veturave të pasiguruara në Evropë premia është 21 € më e shtrenjtë se sa që do të duhej të ishte. Do të thotë ata që janë normal paguajnë në llogari të atyre që nuk janë. E njëjta do të ndodhë edhe këtu. Nëse një shoqësi shkatërrohet, dikush tjetër do të detyrohet t' i nxjerrë ato të holla.

Gjithmonë është, këtu te Organi Mbikëqyrës, pikëpyetja e kapitalit adekuat. Por, nëse është kryesor vetëm kapitali adekuat, e unë shpresoj se nuk është, atëherë s' jemi të obliguar të kryejmë sigurim. Atëherë premia mund të jetë 1 €, ndërsa kapitali mund të vijë nga Gjermania, nga Austria. Çka do t' i sjellë kjo tregut tuaj? Nëse vjen një sigures i madh dhe thotë unë do të jem adekuat me kapital, ao të shes nga 1 €?! A është kjo me rëndësi për konsumatorin?

Dikush do të thotë-super konsumatori paguan 1 €. Mirëpo, ku na çon kjo?>. Atëherë humb ai principi dhe rregullat e profesionit dhe atëherë të gjithë mund të shkojmë në shtëpi dhe të bëjmë gjumë. Prandaj, Organi Mbikëqyrës, premia duhet të jetë konform me rrezikun, ndërsa kapitali duhet në afat të gjatë t'i plotësojë obligimet ndaj të siguarve. Nga ajo që unë edhe më parë e kam ditur dhe që po dëgjoj tani jam i sigurt se Organi juaj Mbikëqyrës vëzhgon dhe kujdeset dhe e keni sistem shumë të mirë.

Edhe Organi ynë Mbikëqyrës dëshiron të shoh diçka të tillë në Kroaci. Mirëpo, po ashtu duhet të jeni të vetëdijshëm se duhet opinionin publik ta sensibilizoni. Agjencionet shtetërore duhet të jenë të vetëdijshme se liria e tepërt shpie deri te rrezikimi i lirisë së subjekteve ekonomike ose të atyre të siguarve, për të cilët përfundimisht konsideroni se do të ishte mirë t'ju ndihmoni.

Nuk është mirë që ju ka ulur çmimi. Dyshoj se keni pasur çmim adekuat (të përgjegjshëm). Ne, në Kroaci tani jemi në preminë 215 €. Ky është nivel i mirë. Kemi qenë në 170. Në një pjesë të madhe unë e konsideroj këtë ngritje që e kemi arritur edhe sukses timin personal. Por, mësin mesatar e kemi 1700 €. Në Evropë, sipas të dhënave të CEN (Federatës Evropiane të Siguruesve dhe Risiguruesve), mësin mesatar është 3300 €, në Finlandë 5000 €, në Sllovaki 1100 €.

Ndërsa ju e dini se veturat e reja, gjykatat, avokatët, të gjitha këto do të ndodhin sikurse te ne. Unë kam qenë avokat më parë. Unë e di se si bëhen këto. Te ne në Kroaci ka qenë 5000 €, ndërsa në Slloveni ka qenë 500 (pesqindë) €, përderisa nuk kemi arritur t'i evitojmë, kështu që edhe te ne tani është 1500 €. Do të thotë çmime të reja të pjesëve rezervë. Nuk ka më riparime, mjeshtrë nëpunëtor. Vetëm Folsvagen, pjesët e reja. S'ka, dëmet të shtrenjta. Pra, neve në Kroaci çmimet po na shtrenjtohen. Çmimi i një ore punë e servisit po rritet. Çdo gjë po shtrenjtohet!

Nëse fortifikoheni tani në premi të ulta, vështirë do të mund të ngriteni më. Vështirë se mund t'i thoni popullit duhet të paguani më shumë. Kush do t'ia shpjegojë këtë? Askush. Dhe, atëherë Organit Mbikëqyrës do t'i thuani nevojitet më shumë kapital: "Kroacia Sigurimi" dërgoni mjete financiare. E ky me gjasë nuk do të jetë princip i mirë. Këtë desha t'ua them. Ne ende nuk e kemi zbuluar recetën sekrete se si duhet vepruar, se si duhet bërë. Desha ta ndaj edhe me juve atë që ua them edhe personelit tim atje te ne (në Kroaci).

B.Nikçi: Dua të bëj dy rezime, që argumentojnë se për një kohë të shkurtër edhe më tutje të punohet në liberalizim, por të kontrolluar:

1. Kjo nuk vlen vetëm për Kosovën, por për të gjithë rajonin. Të gjithë janë duke punuar, duke filluar prej Kroacisë, që shpejt pret të hyjë në Evropë. Harmonizimi i Rregullativës juridike në kuptim të direktivave, që automatikisht kërkon, nuk është trend, kërkon rritjen e mbulesës siguroese.

Momentalisht Sllovenia është më shumë sigurime 3 milionë e 700 mijë, Kroacia diku 800 mijë deri në 1 milion, maqedonasit janë shumë poshtë, ne mjaft mirë, që po ashtu në çdo

moment kemi ngritje. Këto ndodhin në pesë vitet e ardhshme. Tërë kohën ke jo vetëm shumë të sigurimit, por edhe në zmadhimin e kualitetit të mbulesës. Është një element që duhet me pas parasysh çdo Dukagjin, Dardani, që ta kalkulojë nëse në mënyrë vetanake e bën një prim të sigurimit, që nuk është lehtë dhe që kërkon një qasje të përbashkët.

2. Kosova është si territor mjaft i vogël me një numër të automjetesh, që është diku 10 përiqndëshi i Kroacisë. Ekziston një zonë e rrezikut shumë e vogël ku individualizimi, zona është premi, ku një kompani e sigurimit ka një portofol prej 4-5-6 milionë, se di a ka dikush 7, dhe paramendo me një 7 milionë primit të sigurimit duhet me krijuar një sistem, i cili nuk i përngjan Kroacisë vetëm në faqen e parë, që duhet me bërë vlerësim të plotë, sepse jemi duke kërkuar premi meritore.

Prandaj, jo qasja vetëm për Kosovë, por për rajonin çështja është se krijimi i sistemi të fortë informativ, që mund të jetë premia sa më meritore dhe ajo premi që të jetë me baza teknike minimale, që çdo kompani duhet t'i përmbahet dhe në pjesën mbi individualizimin e rrezikut të kemi mundësi për prime të ndryshme, që është faza e parë e liberalizimit. Ky është koncepti im se çfarë lloj liberalizimi duhet për një periudhë jo një-dy vjeçare, por një periudhë katër-pesë vjeçare. Po flas për sigurimin e detyruar!

Primi duhet të jetë i drejtë, objektiv dhe jo diskriminues

H.Rexhepi: Duhet të cekim disa pika, të cilat sigurisht i kemi pasur parasysh gjatë debatit, por nuk hymë t'i kanalizojmë ato çështje. Principet në të cilat duhet të bazohet përcaktimi i një primi janë të qarta. Primi duhet të jetë i drejtë, objektiv dhe jo diskriminues. Ne sot kemi prime diskriminues.

Një nga format e primit diskriminues është ajo çka tha z.Paukoviç, midis vozitësit që ka një eksperiencë 10 vjeçare është në gjendje të mirë shëndetësore dhe një vozitësi, i cili tek hyn në trafik. Midis primit që paguajmë për një BMW të vitit 2009 me një BMW të vitit 1984. Ne i paguajmë të njëjtat prime dhe janë diskriminuese, andaj po flas për autopërgjegjësi. Prandaj duhet që mos ta lejojmë këtë liri, që kompanitë e sigurimit të menaxhojnë vetë rriskun. Në këtë drejtim i kanë edhe primet, të cilat dallojnë njëri nga tjetri, nga i cili përfiton qytetari i kujdesshëm që nuk ka aksidente etj.

Po e përsëris, ne asnjëherë nuk paragjykuam, ndoshta paragjykimi doli nga raporti midis dëmeve dhe primit, që është 34 për qind në Kosovë, që realisht tregon se primi është i lartë. Mirëpo, kjo nuk nënkupton që primet janë edhe më të larta në krahasime me ato që janë tani. Është çështja e politikave dhe të vlerësimit të rrisht nga kompania në mënyrë individuale dhe profilizimit të kompanisë. Ne nuk dëshirojmë si Autoritet Rregullativ të jemi arbitër dhe të përcaktojmë diçka, që ju mund ta përcaktoni shumë më mirë, sepse jeni për çdo ditë në kontakt me konsumatorin, klientin tuaj dhe jeni të interesuar t'i ofroni shërbimet kualitative, që ta keni një mbështetje afatgjate të biznesit tuaj.

Na duhet shumë punë, na pret shumë punë, në veçanti kompanitë e sigurimeve. Po jap një vlerësim timin: qeverisja kooperative në kompanitë sot dhe menaxhimi i rrisht dhe

aftësitë menaxheriale, kompanitë që dinë të menaxhojnë rriskun në mënyrë të pavarur dhe të veprojnë drejtë me kërkesat ligjore, është mjaft i limituar.

Na presin shumë punë që të ngrisin kapacitetet e kompanisë në këtë drejtim. Jam i sigurt që mjaft të limituar jemi edhe nga aspekti i mbikëqytjes së sigurimeve në kuadër të Bankës Qendrore. Kështu që na duhet shumë investim, shumë energji, shumë kohë në strehimin, aftësimin dhe përgatitjen për një fazë të tillë të liberalizimit.

Kushtet minimale, preminë minimale, kjo është baza

F.Gashi: Për me mund me ardhur deri te ofrimi i autopërgjegjësise në faza të ndryshme, kishte me qenë e nevojshme, siç tha Besniku, që të kemi të rregulluara kushtet minimale me një prim minimal, ndër të cilën asnjë kompani nuk guxon të shkojë. Të gjithë tjerat pastaj zhvillojnë produkte tjera. Mundet çdo kompani t'i ketë nga tri katër produkte të autopërgjegjësise që ofron klientin: p.sh të sigurojë xhamat, vjen në pyetje vjetërsia e vozitësve, ka nëpër shtete të ndryshme që ndikojnë edhe ngjyrat e autmojeteve në caktim të premive.

Ka edhe gjëra tjera, të cilat mund të bëjnë një llogaritje, mirëpo në qoftë se nuk e kemi një minimum, me kushte minimale me prim minimal shumë vështirë është m'i prodhuar kërkesat, sepse del dikush që e bën minimalen dhe ofron, dhe njerëzit e blejnë atë që është më e mira. Prandaj, duhet me ua dhënë të gjithë mundësitë qytetarëve, pastaj mundësitë për zgjidhje. Unë mundem m'i pas tri katër oferat dhe i ofroj për këtë kategori dhe them për ata që jetojnë në territorin e Gjako.vës, kanë kaq prim, por atëherë mund të bëjmë analiza dhe të nxjerrim risqe në bazë atyre që shesin polica. Sot në Evropë punohet më të madhe marrja në sigurim në përcaktimin e kushteve për TPL.

Ndoshta është më e mundishme për krejt klasët e tjera të sigurimit. Sot, momentalisht, anglezë, gjermanët punojnë shumë, kanë shënime dhe nxjerrin këto çka tha z.Pavkoviç. Por, nuk mundemi në qoftë se nuk i kemi ato që thotë Besniku. Kushtet minimale, preminë minimale, kjo është baza, të tjerat vazhdojmë vetë. Veç atë rregulloni për një kohë 3-4 vjeçare ndoshta, pastaj vimë duke u zhvilluar dhe vimë deri te liberalizimi i plotë. Unë e thash edhe më herët se nuk kam besuar se do të shkojmë në gara të çmimeve, unë kam besuar se do të shkojmë në gara të kushteve. Mirëpo, është shkuar si ka shkuar dhe ky është fakt i gjallë, që jemi shkuar në gara të çmimeve. Për me thyer këtë trend duhet ndërprerë, sepse me vonë do të kemi probleme të gjithë. Duhet sa më parë të ndërpritet ky trend, sepse nuk është trend pozitiv dhe të vazhdohet asesi mos të ndërpritet liberalizimi. Të vazhdohet për një kohë liberalizimi.

DUHET TË KRIJOHET NJË TREG I PËRGJEGJSHËM I INDUSTRIË SË SIGURIMEVE

Ivica Pezo, drejtori gjeneral i kompanisë "Kroacia Osiguranje"

I nxitur nga ky debat shumë i mirë, i cili si duket po nxjerrë në shesh edhe iniciativa të reja, më duhet të them, se kompanitë tona nuk janë ato që kanë shkaktuar gjendjen ekzistuese në tregun kosovar. Po përpiqem të jap këtu vërtetimet e mia. Unë ka pesë vite që punoj në këtë treg, dhe e them me përgjegjësi, se duhet të krijohet një treg i përgjegjshëm i industrisë së sigurimeve përmes krijimit të kushteve bazë të funksionimit.

Ky treg, përkatësisht kjo industri në Kosovë, është shumë e re dhe shumë kemi arritur gjatë kësaj periudhe. Madje, mund të them shumë. Mirëpo, mundemi dhe duhet të punojmë më mirë.

Po keqkuptohet se me ngritjen e çmimeve po e dëmtojmë klientin. Po krijohet përshtypja e gabuar, se ne po e rrezikojmë klientin. Jo, ai dëmtohet nëse kompanitë tona nuk janë në gjendje të operojnë në mënyrë rentabile.

Prandaj, duhet të mësojmë nga leksionet e nxjerra nga vendet fqinje, të cilat nuk do të dëshiroja t'i përsëris këtu, të cilët në fund nuk kanë pasur zgjidhje tjetër, pas shumë përpjekjeve janë detyruar të ulen të gjithë bashkë dhe në një tryezë të vetme për t'u marrë vesh për çmimet dhe koston.

Prandaj, ju lutem, nuk është rritja e çmimeve tona, ajo që po e dëmton klientin, kjo është e para, kurse e dyta, Kosova, Serbia dhe tregu ka edhe një problem, të cilin ne nuk po e shohim.

Fjala është për autopërgjegjësinë, e cila në shumicën e vendeve në botë është buzë rrënimit ose ballafaqohet me humbje të mëdha, mirëpo në Kosovë gjatë katër viteve ky sektor i industrisë ka qenë profitabil. Nuk do mend, kjo ka ndodhur, para së gjithash, për shkak se në treg ka qarkulluar numër i madh i vetura të vjetra. Mirëpo, sot në rrugët e Kosovës sigurisht kemi 10 për qind të veturave të reja, gjë që e ndryshon gjendjen ekzistuese në këtë sektor, sepse vlera është në rritje.

Së këndejmi, është e domosdoshme që rregullatori, i cili në këtë rast është Departamenti përkatës i Bankës Qendrore të Kosovës, duhet të monitorojë edhe më tutje, si solvencën e rezervës teknike poashtu edhe dëmet.

Unë jam për një liberalizim të plotë, mirëpo që të mund të mbijetojmë në tregun ekzistues. Rrethanat aktuale shtrojnë nevojën e një liberalizimi të kontrolluar, përndryshe nesër mund të shuhemi të gjithë. Tjetër, ne jemi duke folur për shembullin e ngjashëm me atë kur kemi një pacient dhe dihet se në rastet kur ndonjë pjesë e trupit të tij është e dëmtuar, kirurgët shpesh detyrohen ta amputojnë të njëjtin. Prandaj, duhet të kuptojmë se industria e sigurimeve në tregun botëror ka shoqëritë sigurimesh, të cilat po shkrihen në njëri tjetrin, por ka edhe subjekt të tillë që nuk mund të mbijetojnë, pra ngjashëm si tek lojërat sportive, dalin nga loja.

Po ashtu, në këtë treg ekzistojnë edhe subjekt (kompani), që po e pengojnë funksionimin e tjerëve, e megjithatë po funksionojnë. Unë kujtoj, se ne duhet të vazhdojmë të punojmë

si duhet, dhe duhet t'i zgjedhim problemet ekzistuese, në mënyrë që kompanitë edhe më tutje të ekzistojnë së funksionuari.

Unë edhe më tutje insistoј se edhe ne duhet të punojmë në përfundimin me legjislacionet e Bashkimit Evropian, për atј sa kjo është e mundur dhe për atј sa ne kemi mundësi për një gjë të tillë.

H. Rexhepi: Unë dua të shpjegoј me pak fjalë cili ka qenë modeli i liberalizimit. Primi i mesëm dikur ka qenë i rregulluar në mënyrë administrative.

Ne kemi përcaktuar rrishtun sigurues, që ka qenë vlera 60 për qind e primit me atë të shkruar, kur primit kanë qenë të rregulluara në mënyrë administrative.

Ne ju kemi krijuar kompanive hapësirë, që në mënyrë të pavarur të kalkulojnë pjesët e shpenzimeve operative të veta, që të kalkulojnë interesat e aksionarit, që ka investuar kapitalin dhe se ai dëshiron të ketë eventualisht profit. Nga rrishtun sigurues, që ka qenë 60 për qind e ish primit të mëparshëm, ne kemi lejuar që të paguhen vetëm disa dhe risigurimi.

Ne kemi menduar që ky është faktor shumë i fuqishëm veprues, që kompanitë të paguanë më shumë dëme, në mënyrë që mos të akumulojnë mjete në llogari përkatëse, që të bartet në vitin tjetër. Efekti ka qenë i caktuar, sepse dëmi i paguar ka qenë 30 më shumë se sa vitin paraprak. Njëkohësisht e kemi penguar rrishtun sigurues për vitin 2007, në mënyrë që kompanitë të kenë rezerva teknike, për me mundur m'i mbuluar detyrimet.

Tani cila është ajo ideja që Fatmiri dhe Besniku e përmenden, platoni është rrishtun sigurues, detyrimet që dalin nga kompania ndaj klientëve. Ne e kemi përcaktuar në mënyrë administrative 60 për qind e ish-primit neto. Ndoshta akuari i juaj, për historikun e dëmeve të juaja, mund ta kalkulojë më drejtë se sa ne ta kalkulojmë në mënyrë administrative. Duhet sigurisht që në diskutimet e nivelit shumë teknik të bëjmë një analizë afatgjate në mënyrë që të përcaktojmë objektivat

Prof.Dr.Klime Poposki, Universiteti "Shën Klementi" Ohër, Maqedoni

Është një diskutim mjaft interesant dhe aktual për gjithë rajonin, gjithashtu edhe për Republikën e Maqedonisë.

Unë do të tregoj disa argumente pro ose kundër vetë idesë. Por, para se të jap ndonjë koment kam një pyetje drejtuar kompanive të sigurimeve dhe Autoritetit të Auditorit. Mua më intereson se sa aktuar të licencuar apo të autorizuar keni në kompanitë e sigurimeve dhe prej nga dhe në çfarë mënyre e kanë marrë licencën për aktuar? A është kjo nga ndonjë modul interno, që e keni organizuar ju këtu në Kosovë apo ana e ndonjë programi jashtë vendit?

H. Rexhepi: Ne i kemi mbështet fuqishëm kompanitë e sigurimeve, që të dërgojnë njërezit e tyre për aftësim për aktuarin në një trajnim një vit e gjysmë, që është mbajtur në Autoritetin e Mbikëqyrjes së Shqipërisë, organizuar nga Banka Botërore. Për fat të keq vetëm dy veta nga Kosova e kanë kaluar me sukses dhe janë licencuar nga ky trajnim si aktuar.

Aktualisht në Kosovë kemi tre aktuarë kosovarë, një për kompanitë e sigurimeve që operojnë në Kosovë, të cilat e kanë kompanitë amë. Në vende tjera normal që kanë aktuar të kualifikuar. Është një problem pa të cilin është vështirë të mendohet dhe imagjinohet se kompanitë menaxhojnë më mirë dhe janë në gjendje të vlerësojnë saktë risqet dhe premitë.

Elementi bazë për përcaktimin e një çmimi është përvoja statistikore nga dëmet

K.Popovski: Unë në pika të shkurtëra do të ndalem në diskutim, sepse vetë lëndën të cilën e ligjëroj “Hyrja në Sigurime”, në kapitujt e parë, bëhet fjalë për njohjen e natyrës së riskut, menaxhimi me riskun dhe funksionet e kompanive të sigurimeve.

Çmimi i produktit të sigurimeve e dimë se si formohet, nuk ka kërkesë dhe ofertë, produkti i sigurimeve është jashtë çdo mekanizmi tjetër dhe në formimin e çmimit nga produktet tjera, nuk vlen oferta dhe kërkesa.

Siç tha edhe z.Paukoviç, elementi bazë për përcaktimin e një çmimi është përvoja statistikore nga dëmet dhe mundësia se sa është e besueshme të parashikoni dëmet e ardhshme.

Sipas mendimit tim, këtë mund ta bëjnë vetëm aktuarët e licencuar.

Në kushtet kur kemi të bëjmë me një kapacitet të vogël të aktuarëve të autorizuar mendoj së nëse kompanitë e sigurimeve ua përcaktojnë vetë çmimin dhe liberalizimin e çmimeve atëherë do të janë humbës.

Megjithatë që e kuptova, liberalizimi i çmimeve do të shpie deri te një politikë e zvogëlimit të çmimeve.

Tash do të tregoj për përvojën tonë në Republikën e Maqedonisë, ku edhe liberalizimi është politikë edhe atë në administrim.

Jemi dëshmitarë të një momenti historik, ku po ballafaqohemi me njërën ndër krizat më të mëdha botërore. Vetë kriza ekonomike ka ardhur si pasojë e krizës financiare, vetë kriza financiare ka ardhur si pasojë e liberalizimit të tepruar dhe globalizmi. Ky liberalizim ishte një instrument politik në mesin e viteve të 80-ta dhe 90-ta, në SHBA, për arsye të ofertave politike, kur njëra nga strategjitë paraqiste “shtëpi për çdo njeri” ka sjellur deri te liberalizimi i plotë i kushteve financiare, me të cilat bankat i lëshonin kreditë hipotekare, duke mos mbajtur llogari për standardet e rrezikut dhe ka sjellur deri tek ajo për të cilën sot ne jemi dëshmitarë.

Kjo krizë financiare përmes globalizmit u bart në tërë botën dhe në sektorin real. Në kushtet e një tregu të vogël të pazhvilluar të sigurimeve dhe kur keni të bëjmë me një numër të madh të kompanive të sigurimeve, sapo të shfaqura, të cilat kanë një përvojë të vogël me dëmet dhe nga autopërgjegjësia, si produkt i sigurimeve të disa prej kompanive, marrin pjesë diku rreth 80 deri 90 për qind. Të gjitha përvojat botërore tregojnë se autopërgjegjësia është produkt, që punon me rezultat negativ teknik, përveçse Kosova është përjashtim, ku unë sot për herë të parë dëgjova se në Kosovë ka një rezultat teknik pozitiv.

Ndoshta kjo është rezultat i disa faktorëve, që nuk janë evident në Kroaci e në Republikën e Maqedonisë, siç tha edhe kolegu, se racio e kombinuar me Kroacinë ishte 104, kurse me Maqedoninë 112, çka do të thotë se s'bëhet fjalë për rezultat jo teknik, meqenëse edhe më e shprehur, që e dimë ne nga shkenca.

Autopërgjegjësitë në momentin kur përmbajnë termin përgjegjësi janë produkte, të cilët kanë të ashtuquajturin "Long Tale". Long tale do të thotë: nëse keni një dëm, i cili ka ndodhur në vitin 2009, periudha mesatare e pagimit të të njëjtit dëm përfshin kohën deri 10 vjet.

Të gjitha ato produkte që kanë të bëjnë me përgjegjësinë, që hyjnë edhe autopërgjegjësia, kanë të bëjnë me produkte të cilët janë Long Tale, me një periudhë shumë të gjatë të pagesës përfundimtare të atij dëmi. Kjo do të thotë nëse ju mbani statistika vetëm për 15 vjetësh ajo statistikë nuk do të jetë valide dhe nuk do të jetë e mjaftueshme për çfarë do analizë.

Propozimi im është se në kushte të tregut të vogël të pazhvilluar duhet pritet edhe një periudhë e caktuar kohore, që mjaftueshëm të grumbullohen të dhëna statistikore kualitative dhe se secila kompani e sigurimeve të ketë aktuarin e saj të autorizuar dhe më pastaj të mendohet për liberalizimin, pasi që liberalizimi në themel, sipas meje, do të thotë presion i kompanive, të cilat dëshirojnë të kenë qajse në treg me çmime më të ulëta.

Në rastin tjetër, kur bëhet fjalë për Maqedoninë, edhe pse ne i kemi të përcaktuara çmimet me ligj, ekziston dhënia e jashtëligjshme e provizioneve të mëdha, të të gjithë atyre ndërmjetësuesve, të cilët shesin autopërgjegjësi, çka do të thotë se prapë vjen deri te ndonjë lloj çmimi, i cili do t'i përgjigjet ndonjë liberalizimi të plotë. Megjithatë kësolloj raste shfaqen vetëm te ato kompani të sigurimeve, te të cilat portofoli në autopërgjegjësi merr pjesë me 80 deri 90 për qind. Kjo nuk mund të ndodhë në një Vardar, te të cilat portfolio e strukturuar nuk dominon autopërgjegjësinë në një deri 80 deri 90 për qind.

Megjithatë, motivi kryesor i këtyre kompanive të sigurimit të posashfaqura kryesisht ka të bëjë me targetimin e autopërgjegjësisë, i cili sjell në të vërtetë para kesh, sepse pagesa e autopërgjegjësisë është më e madhe dhe me ato para kesh ato kanë mundësi të bëjnë investime afatshkurtëra me norma të larta të kamatës, që i ofrojnë bankat, dhe në atë mënyrë që të ardhurat që i realizojnë nga ato investime t'i kompensojnë rezultatet eventuale negative teknike.

Por, nga ana tjetër, të dhënat që ne i kemi nga pjesa e Auditorit (ne nuk kemi Agjencion të Auditimit, por në kuadër të Ministrisë së Financave ekziston sektori për rregullimin e fushës së sigurimeve) tregon se numri i pazgjidhur i rasteve të autopërgjegjësive, është në rritje me ankesa nga ana e të siguruarve pikërisht te ato kompani, që në portofolion e tyre të autopërgjegjësive marrin pjesë me 80 deri 90 për qind.

Sugjerimi im, përkaj asaj që e thash dhe atë që e ka bërë edhe Kroacia, të cilin e përmendi z. Pavkoviç, është që të bëhet një analizë më e gjerë. Paramendoni në Kroaci janë të kyçur rreth 60 aktuarë, ndërsa në Kosovë janë vetëm tre aktuarë të licencuar, andaj mendoj se duhet të kalojë edhe pak kohë e ju të punoni shumë në analizë dhe komparacion.

Nëse në Slloveni, Kroaci, Austri, Maqedoni, Greqi, të gjitha shtetet që i cekët, kanë pasur përvoja të këqija në raport liberalizimin të plotë, duhet të mbahet llogari për këtë.

Megjithatë, ajo çka është shumë me rëndësi, në të cilën duhet të vihet theksi nga ana e kompanive të sigurimit, për të cilat folën z. Hashim dhe z. Pavkoviç, është i ashtuquajtura problem i selektimit të gabuar, do të thotë: Kur ju ofroni të njëjtin produkt me kushte të njëjta për profil të ndryshëm të subjekteve të riskut atëherë ju bëni një zgjidhje të gabuar.

Grupizimi i të siguruarve potencialë në kuadër të tarifave të ofruara për një produkt të njëjtë paraqet aspekt kompetent të funksionit të marrjes së rrezikut dhe kjo është kuptimi themelor i ekzistimit të bonusit dhe mallusit.

Bonusi në të vërtetë duhet që ta zgjidhë atë problem të selektimit të gabuar. Kapaciteti i menaxhimit me rrezikun në të vërtetë është kapaciteti që të merreni me problemin e zgjidhjes së gabuar, meqenëse ajo sjell deri te problemi i dytë të riskmenaxhmentit dhe ai është "Hazardi moral".

H.Rexhepi: Mendoj se në pjesën ku foli z.Klime oferta dhe kërkesa dhe ekonomia e tregut nuk vlen te sigurimet, respektivisht te sigurimet e detyrueshme, është e paqëndrueshme.

Unë nuk shoh si ftesë të ekonomisë se tregut dhe ofertës dhe kërkesës vetëm çmimin. Po është një komponentë pak më e gjerë, që ka të bëjë me ofertën dhe kërkesën dhe veprimin e faktorëve korrekutes të tregut në ofrimin e shërbimeve. Mendoj që kriza aktuale botërore financiare nuk ka të bëjë vetëm me rregullimin dhe liberalizimin e tepruar të sektorit financiar, por ka të bëjë me kundërthëniet e mëdha, të cilat ekzistojnë midis tregu global financiar botëror dhe dallimeve të nënpjesëve të kësaj tërësie të sistemit. Kemi sisteme jokompatibile financiare, duke filluar prej atij në SHBA, BE, Rusi në Kinë etj., që kanë kushtëzuar që tregu financiar të ecë në këtë drejtim. Kështu që nuk është argument i ncili do ta forconte perfeksionizmin. Eedhe takimi i G-20 në Londër e dëshmoi këtë, që duhet rritur përgjegjësitë dhe duhet adresuar saktë çështjet dhe transparenca në sistem. Liberalizimi nënkupton mbikëqyrje dhe më strike, por me parametra me të cilat duhet mbikëqyrë. Ne duhet të afirmojnë lirinë e biznesit, lirinë e siguruarve në dizajnimin e politikave dhe menaxhimit të riskut total.

Edhe në Maqedoni primi i autopërgjegjesisë është i përcaktuar në mënyrë administrative dhe sigurisht në mungesë të një autoriteti të mirëfilltë mbikëqyrës, i cili do t'i shpalosë problemet e brenda sistemit. Sigurisht që shumë problemë në industrinë e sigurimeve të Maqedonisë nuk kanë dalur në sipërfaqe në masën e nevojshme, sikur të kishte një autoritet të pavarur mbikëqyrës, i cili do ta mbikëqyrte në mënyrë profesionale industrinë.